

Edukacja antydiskryminacyjna **Ostatni dzwonek!**

O deficytach systemu edukacji formalnej
w obszarze przeciwdziałania dyskryminacji
i przemocy motywowanej uprzedzeniami

RAPORT Z BADAŃ

TOWARZYSTWO
EDUKACJI
ANTYDISKRYMINACYJNEJ

Edukacja antydiskryminacyjna Ostatni dzwonek!

**O deficytach systemu edukacji formalnej
w obszarze przeciwdziałania dyskryminacji
i przemocy motywowanej uprzedzeniami**

RAPORT Z BADAŃ

Reakcje instytucji oświatowych na dyskryminację w szkołach

Magdalena Chustecka

5.1 Wprowadzenie

Od początku marca 2015 r., czyli po zgromadzeniu pierwszego, dwumiesięcznego materiału z monitoringu mediów, rozpoczęliśmy pogłębiony monitoring wybranych przypadków dyskryminacji, przemocy motywowanej uprzedzeniami, w tym mowy nienawiści w polskich szkołach. Do listopada 2015 roku włącznie, co miesiąc zespół projektowy wybierał kilka (od dwóch do pięciu) zdarzeń zasygnalizowanych przez media w poprzedzającym miesiącu²⁵⁵. Następnie zwracał się do instytucji obejmujących daną placówkę nadzorem pedagogicznym bądź do innych podmiotów, posiadających kompetencje do zajęcia się daną sprawą. Celem była odpowiedź na pytanie, czy, jak i które organy, instytucje oraz placówki działające w obszarze oświaty reagują na sytuacje związane z dyskryminacją, przemocą motywowaną uprzedzeniami, w tym mową nienawiści, do których dochodzi w szkołach i innych placówkach oświatowych.

Pytania adresowane do instytucji bazowały na informacjach zaczerpniętych z doniesień prasowych. Członkinie zespołu badawczego nie weryfikowały opisu zdarzeń przedstawionych w mediach ani tego, czy faktycznie do nich doszło. Sygnały płynące z mediów traktowałyśmy jako wystarczające, aby zapytać instytucje odpowiedzialne za dydaktyczny i wychowawczy aspekt funkcjonowania szkoły, czy zainteresowały się daną sprawą i z jakim skutkiem. Uznałyśmy, że to rolą instytucji publicznych jest rozstrzygnięcie o prawdziwości doniesień medialnych – prawo wyposaża je w odpowiednie środki i kompetencje do analizy stanu faktycznego

---

255 Ze względu na ograniczenia czasowe związane z cyklem wydawniczym raportu, w odniesieniu do zdarzeń z grudnia 2015 r. nie podjęto interwencji.

i podjęcia ewentualnej reakcji²⁵⁶. Z tego względu narzędziem zastosowanym do zebrania informacji były zapytania w trybie dostępu do informacji publicznej, a nie przewidziana w Kodeksie postępowania administracyjnego procedura składania skarg i wniosków, zakładająca, że wnioskodawca rozpoznał sprawę i ma ugruntowaną opinię na dany temat.

W zapytaniach zazwyczaj posługiwaliśmy się zestandaryzowanymi pytaniami. Pozwoliło to w kolejnym etapie porównać materiał pochodzący z różnych źródeł. Poniżej zamieszczamy typowe pytania, wykorzystywane w pismach do instytucji²⁵⁷:

1. Czy kuratorium oświaty podjęło działania w zasygnalizowanej przez media sprawie? Jeśli tak, jakie to były działania? W jakim czasie (ile dni) po otrzymaniu informacji o powyższej sytuacji kurator oświaty podjął działania i z jakim skutkiem? Jeżeli kuratorium oświaty przeprowadziło w nawiązaniu do wyżej wymienionej sprawy kontrolę na terenie szkoły (w której doszło do zdarzenia lub do której uczęszcza uczeń/uczennica), to jakie są jej wyniki i zalecenia z niej płynące?
2. Czy, a jeśli tak, to jakie kroki zostały podjęte przez dyrekcję szkoły względem sprawcy/sprawców? Czy, a jeśli tak, to jakie działania wychowawcze zostały podjęte przez dyrekcję szkoły i/lub kuratorium oświaty wobec uczniów/uczennic, mające na celu diagnozę problemu i zmianę postaw?
3. Czy, a jeśli tak, to jakie kroki zostały podjęte przez dyrekcję szkoły i/lub kuratorium oświaty mające na celu wsparcie osoby doświadczającej dyskryminacji / przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz jego/jej ochronę przez ponownymi atakami?
4. Czy, a jeśli tak, to jakie kroki zostały podjęte przez dyrekcję szkoły i/lub kuratorium oświaty w celu eliminacji podobnych sytuacji we wspomnianej placówce w przyszłości?
5. Czy, a jeśli tak, to jakie działania podejmowane są w celu zwiększania kompetencji nauczycieli/nauczycielek oraz dyrektorek/dyrektorów szkół i placówek na terenie danego województwa do przeciwdziałania i reagowania na dyskryminację oraz przemoc motywowaną uprzedzeniami, w tym w szczególności ze względu na... (przesłanka tożsamości, która była motywem dyskryminacyjnym w danym zdarzeniu opisanym przez media)?

Przy wyborze przypadków, które stały się przedmiotem zapytań do instytucji publicznych, kierowaliśmy się trzema przesłankami. W pierwszej kolejności wybieraliśmy sprawy, z których opisu wynikało, że sytuacja miała charakter dyskryminacji bądź przemoc motywowanej uprzedzeniami, tzn. że w wyniku konkretnych zachowań, sekwencji zdarzeń czy instytucjonalnych praktyk doszło

---

256 Por. Rozdział 2 *Ramy prawne reagowania i przeciwdziałania dyskryminacji w szkole* w niniejszym raporcie.

257 Przykład listu wysłanego w trybie dostępu do informacji publicznej znajduje się w Załączniku nr 1 w niniejszym raporcie.

lub mogło dojść do nierównego traktowania określonej grupy uczniów i uczennic ze względu na ich faktyczną bądź domniemaną cechę tożsamości. Dążyliśmy do tego, aby podejmowane interwencje dotyczyły różnych przesłanek tożsamości, ze względu na które dana osoba lub grupa osób mogła doświadczyć dyskryminacji, oraz różnego charakteru relacji – zarówno rówieśniczych, jak i na linii uczniowie/uczennice–nauczyciele/nauczycielki. Dodatkowo, starałyśmy się podejmować sprawy dotyczące różnych form i poziomów dyskryminacji (zarówno sytuacje dyskryminacyjne, do których doszło na terenie konkretnej placówki, jak i struktury dyskryminacyjne, które mogą przejawiać się jako praktyki instytucjonalne w danej szkole, gminie, powiecie lub na poziomie polityki państwa jako dyskryminacja systemowa).

Od 15 marca do 11 grudnia 2015 roku zostało sformułowanych łącznie 31 wniosków o dostęp do informacji publicznej. Poniższa lista prezentuje charakter sprawy, przesłankę dyskryminacji, datę wysłania zapytania przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej (TEA), adresata, datę odpowiedzi instytucji. W opisach spraw nie podajemy dokładnych nazw szkół, pozwalających na ich identyfikację (dane takie posiadamy w materiale badawczym). Jest to świadoma decyzja, wynikająca z celu badania. Przedmiotem monitoringu było sprawdzenie, w jaki sposób system oświaty jako sieć instytucji i placówek publicznych „radzi sobie” z dyskryminacją w szkole, a nie studium przypadku konkretnej placówki. Dodatkowo, chcieliśmy uniknąć sytuacji, w której dana szkoła będzie czuła się przez nas napiętnowana.

1. Stereotypowe wizerunki dziewcząt i chłopców w cyklu filmów edukacyjnych „Zawód w cenie”, wyprodukowanych przez Agencję Produkcji Telewizyjnej i Filmowej, a współfinansowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, data wysłania zapytania: 15.03.2015, adresat: Ministerstwo Edukacji Narodowej, odpowiedź: 27.03.2015.

PEŁĆ **DYSKRYMINACJA**

2. Inicjowana przez nauczycielkę wspólna modlitwa na lekcjach innych niż lekcje religii w szkole w Golasowicach, data wysłania zapytania: 15.03.2015, adresat: Śląskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 26.03.2015.

WYZNANIE I BEZWYZNANIOWOŚĆ **DYSKRYMINACJA**

3. Zmuszenie uczennicy do poddania się tzw. innej czynności seksualnej przez nauczyciela w szkole ponadgimnazjalnej w Chodzieży, data wysłania zapytania: 16.03.2015, adresat: Wielkopolskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 31.03.2015.

PEŁĆ **PRZEMOC SEKSUALNA**

4. Nękanie nastolatka pochodzenia romskiego przez kolegów ze szkoły, data wysłania zapytania: 16.03.2015, adresat: Podlaskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 22.04.2015.

POCHODZENIE ETNICZNE **PRZEMOC** **MOWA NIENAWIŚCI**

5. Gnębienie przez rówieśników ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w szkole w Tarnowie, data wysłania zapytania: 09.04.2015, adresat: Małopolskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 22.04.2015.

ZDROWIE I STOPIEŃ SPRAWNOŚCI **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC**

6. Wprowadzenie i stosowanie wobec dzieci z klas IV–VI opresyjnego „Regulaminu wejścia do klasy” w szkole podstawowej w Legnicy, data wysłania zapytania: 13.04.2015, adresat: Dolnośląskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 15.05.2015.

WIEK **ZDROWIE I STOPIEŃ SPRAWNOŚCI** **DYSKRYMINACJA**

7. Przypadki molestowania i przemocy seksualnej w szkołach i innych placówkach oświatowych, data wysłania zapytania: 19.04.2015, adresat: Ministerstwo Edukacji Narodowej, odpowiedź: 28.05.2015.

PŁEĆ **PRZEMOC SEKSUALNA**

8. Stosowanie wobec dzieci przemocy werbalnej i fizycznej przez nauczycielkę w szkole podstawowej w Szczodrem, data wysłania zapytania: 19.04.2015, adresat: Dolnośląskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 05.05.2015.

WIEK **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC**

9. Stosowanie wobec dzieci przemocy werbalnej (używanie obelżywych wyrazów), psychicznej (straszenie dzieci), fizycznej (zaklejanie dzieciom ust taśmą, bicie) oraz ekonomicznej (gorsze traktowanie tych dzieci, których rodzice nie wpłacali dobrowolnych składek na grupę przedszkolną) przez nauczycielkę w oddziale przedszkolnym, funkcjonującym przy szkole w Brzeźnie Wielkim, data wysłania zapytania: 13.05.2015, adresat: Pomorskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 12.06.2015.

WIEK **STATUS SPOŁECZNO-EKONOMICZNY** **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC**

10. Nadużycia wobec 9-letniego ucznia ze strony wychowawczynie klasy i dyrektorki szkoły, w tym zastosowanie wobec niego środków przymusu, m.in. wezwanie policji w szkole podstawowej w Kębłowie, data wysłania zapytania: 13.05.2015, adresat: Pomorskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 11.06.2015.

WIEK **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC**

11. Uzależnianie wydania świadectwa ukończenia szkoły od uiszczenia dobrowolnych składek na radę rodziców w zespole szkół ponadgimnazjalnych w Puławach oraz szersze zagadnienie „wymuszania” opłacania tych składek, data wysłania zapytania: 13.05.2015, adresat: Lubelskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 28.05.2015.

STATUS SPOŁECZNO-EKONOMICZNY **DYSKRYMINACJA**

12. Nierzetelne dysponowanie środkami przekazywanymi z części oświatowej subwencji ogólnej w związku z podtrzymywaniem przez szkoły poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, data wysłania zapytania: 26.05.2015, adresat: Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji, odpowiedź: 02.06.2015.

POCHODZENIE ETNICZNE I NARODOWE **DYSKRYMINACJA**

13. Liczne, sygnalizowane przez media przypadki naruszenia wolności wyznania, prawa do bezpiecznych warunków uczenia się uczniów i uczennic bez względu na wyznawaną religię i bezwyznaniowość oraz świeckiego charakteru szkoły, takie jak m.in. rezygnacja z przewidzianych w planie zajęć lekcyjnych ze względu na planowaną mszę (Białystok), inicjowanie przez dyrekcję i organ prowadzący szkołę praktyk o charakterze religijnym na terenie szkoły (Skarżysko, Częstochowa i Golasowice), wyjazd pielgrzymkowy całej klasy w dniu, który nie jest dniem wolnym od zajęć szkolnych (Pruszków), szkolny hymn o charakterze religijnym (Krasnobród), treści przekazywane w materiale wizualnym w szkole (Wrocław), data wysłania zapytania: 16.06.2015, adresat: Ministerstwo Edukacji Narodowej, odpowiedź: 25.06.2015.

WYZNANIE I BEZWYZNANIOWOŚĆ **DYSKRYMINACJA**

14. Uformowanie w gimnazjum w Bydgoszczy klasy sportowej o profilu rugby tylko dla chłopców, data wysłania zapytania: 16.06.2015, adresat: Kujawsko-Pomorskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 30.06.2015.

PŁEĆ **DYSKRYMINACJA**

15. Podjęcie przez władze samorządowe decyzji, że stypendia edukacyjne za wybitne osiągnięcia w nauce będą przyznawane wyłącznie uczniom i uczennicom zamieszkałym na terenie Szczecina, z pominięciem w tej gratyfikacji osób uczęszczających do szczecińskich szkół, ale mieszkających poza miastem, data wysłania zapytania: 16.06.2015, adresat: Zachodniopomorskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 02.07.2015.

MIEJSCE ZAMIESZKANIA **DYSKRYMINACJA**

16. Propagowanie przez ucznia szkoły średniej w Rzeszowie faszyzmu poprzez wykonywanie gestów i wypowiedzianie pozdrowienia faszystowskiego. Do sytuacji dochodziło na terenie szkoły. Gesty były wykonywane wobec nauczycieli i nauczycielek. Podczas przesłuchania mężczyzna przyznał się do winy, data wysłania zapytania: 16.06.2015, adresat: Podkarpackie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 30.06.2015.

POCHODZENIE NARODOWE I ETNICZNE **KOLOR SKÓRY** **PRZEMOC** **MOWA NIENAWIŚCI**

17. Uczeń gimnazjum w Bieżuniu popełnił samobójstwo. Według matki, nastolatek był od dłuższego czasu szykanowany, prześladowany i dręczony przez swoich rówieśników. Pretekstem do przemocy był styl ubierania się i dbałość o fryzurę – uczeń był wyzywany od „pedziów”. O incydentach wiedzieli nauczyciele i nauczycielki. W sprawie śmierci chłopca postępowanie prowadzi Prokuratura Okręgowa w Płocku, data wysłania zapytania: 11.08.2015, adresat: Mazowieckie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 25.08.2015.

WYGLĄD **PŁEĆ** **ORIENTACJA SEKSUALNA** **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC**

18. Działania antydyskryminacyjne, zrealizowane przez uczniów i uczennice w gimnazjum w Piątkowisku, polegające m.in. na przygotowaniu wystawy na temat dyskryminacji, w tym homofobii, zostały przerwane z powodu zewnętrznych nacisków wywieranych na dyrekcję szkoły. Dodatkowo, w mediach pojawiły się informacje na temat prześladowania uczniów i uczennic, którzy byli zaangażowani w przygotowanie wystawy, data wysłania zapytania: 11.08.2015, adresat: Łódzkie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 28.08.2015.

ORIENTACJA SEKSUALNA **TOŻSAMOŚĆ PŁCIOWA** **DYSKRYMINACJA**

19. Sprawa publicznego nawoływania przez nauczycielkę historii w szkole podstawowej w Gdańsku do nienawiści i posługiwania się homofobicznym językiem nienawiści w ramach zgromadzenia zorganizowanego przeciwko Trójmiejskiemu Marszowi Równości, data wysłania zapytania: 11.08.2015, adresat: Pomorskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 21.08.2015.

ORIENTACJA SEKSUALNA **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC** **MOWA NIENAWIŚCI**

20. Zapowiedź przystąpienia szkoły podstawowej w Skórczewie do programu „Szkoła Przyjazna Rodzinie”, prowadzonego przez Centrum Wspierania Inicjatyw dla Życia i Rodziny, data wysłania zapytania: 12.08.2015, adresat: Wielkopolskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 26.08.2015.

WYZNANIE I BEZWYZNANIOWOŚĆ **DYSKRYMINACJA**

21. Podejrzenie popełnienia przestępstwa przez Dominika Ch. – ucznia zespołu szkół w województwie świętokrzyskim. Przedmiotem sprawy jest publiczne

znieważenie osób z powodu ich przynależności wyznaniowej oraz publiczne nawoływanie do podpalenia meczetu w miejscowości Kruszyniany. Sprawą zajmuje się Sąd Rejonowy w Pińczowie, data wysłania zapytania: 19.08.2015, adresat: Świętokrzyskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 20.08.2015.

WYZNANIE **POCHODZENIE ETNICZNE** **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC** **MOWA NIENAWIŚCI**

22. Sprawa publicznego nawoływania przez nauczycielkę historii w szkole podstawowej w Gdańsku do nienawiści i posługiwania się homofobicznym językiem nienawiści w ramach zgromadzenia zorganizowanego przeciwko Trójmiejskiemu Marszowi Równości, data wysłania zapytania: 17.09.2015 oraz ponowne wysłanie zapytania 04.11.2015, adresat: Wojewoda Pomorski, odpowiedź: 13.11.2015.

ORIENTACJA SEKSUALNA **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC** **MOWA NIENAWIŚCI**

23. Praktyki o charakterze religijnym (msza święta) w trakcie zajęć lekcyjnych innych niż lekcje religii w gimnazjum w Kielcach, data wysłania zapytania: 18.09.2015, adresat: Świętokrzyski Kurator Oświaty, odpowiedź: 30.09.2015.

WYZNANIE I BEZWYZNANIOWOŚĆ **DYSKRYMINACJA**

24. Decyzja organu prowadzącego szkoły na terenie miasta Łódź o ograniczeniu liczby godzin etyki w szkołach do jednej godziny tygodniowo, data wysłania zapytania: 27.10.2015, adresat: Wydział Edukacji, Urząd Miasta Łodzi, odpowiedź: 03.11.2015.

WYZNANIE I BEZWYZNANIOWOŚĆ **DYSKRYMINACJA**

25. Działalność dydaktyczno-wychowawcza Grzegorza Nowika – nauczyciela fizyki w zespole szkół w Białymstoku. Zgodnie z przekazami prasowymi, w trakcie prowadzonych przez niego zajęć zadał on uczniom i uczennicom zadanie do wykonania o treści: „4 uchodźców z Syrii próbuje dopłynąć do Grecji na tratwie o wymiarach $1\text{ m} \times 2\text{ m} \times 20\text{ cm}$ i $g = 800\text{ kg/m}^3$. Oblicz, ilu uchodźców trzeba zepchnąć z tratwy, aby dopłynąć do celu, jeśli każdy waży 60 kg”, data wysłania zapytania: 14.11.2015, adresat: Podlaskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 25.11.2015.

KATEGORIA POBYTOWA **POCHODZENIE ETNICZNE I NARODOWE** **DYSKRYMINACJA**

26. Pobicie ucznia szkoły podstawowej przez kolegów, z którymi znał się od zerówki. Pretekstem miało być „obcobrzmiące nazwisko”. Podczas bicia chłopcy krzyczeli „ty imigrancie!”. W rozmowie z pedagogiem przyznali, że inspiracją do przemocy był marsz „przeciwko islamizacji”, który parę dni wcześniej przeszedł ulicami Świnoujścia, data wysłania zapytania: 19.11.2015, adresat: Zachodniopomorskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 27.11.2015.

WYZNANIE **KATEGORIA POBYTOWA** **PRZEMOC**

27. Organizacja przez szkoły w Janowie Lubelskim praktyk o charakterze religijnym w trakcie zajęć lekcyjnych innych niż lekcje religii lub zamiast lekcji przewidzianych w planie zajęć. Pierwsza sytuacja dotyczy odwołania w dniu 8 września 2015 roku, w kilku janowskich szkołach, zajęć lekcyjnych w związku z odpustem w parafii pw. św. Jana Chrzciciela oraz uroczystościami z okazji 30. rocznicy koronacji wizerunku Matki Bożej. Druga dotyczy przebiegu szkolnego dnia oraz skrócenia zajęć lekcyjnych w szkole podstawowej w związku z organizacją akcji „Mój święty przyjaciel”, w ramach której wszyscy uczniowie i uczennice miały przebrać się za świętych (dzieci z klas I–III w stroje swoich Aniołów Stróżów, uczniowie i uczennice klas IV–VI w rolę swoich patronów lub świętych wybranych przez siebie). Według doniesień medialnych, w szkole zapowiedziano, że dzień ten odbędzie się pod znakiem świętości, a w ramach jednej z godzin lekcyjnych (godz. 8–8.45) w szkole odbędą się „wizyty niebiańskich delegacji w poszczególnych klasach z przesłaniami o świętości”, potem każda klasa stworzy swój „korowód aniołów i świętych” i przejdzie na apel. Następnie, podczas długiej przerwy wszyscy mieli wziąć udział we wspólnym śpiewie i tańcu przy scenie. Przez cały dzień w szkolnym radiowęźle miały rozbrzmiewać „piosenki o świętości”. Przedłużeniem szkolnego projektu miał być korowód świętych i aniołów w janowskich parafiach, data wysłania zapytania: 19.11.2015, adresat: Lubelskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 27.11.2015.

WYZNANIE I BEZWYZNANIOWOŚĆ **DYSKRYMINACJA**

28. Trwająca w czasie przemoc werbalna, psychiczna i fizyczna o charakterze seksualnym ze strony szkolnych rówieśników wobec jednej z uczennic gimnazjum w Sulejowie. Zgodnie z relacjami mediów, szkoła nie zapewniła nastolatce skutecznego wsparcia, nie podjęła działań wobec sprawców (poza naganą dla uczennic za zafalszowany wpis w internecie), a wychowawczyni klasy podejmowała działania obciążające odpowiedzialnością za przebieg sprawy nie sprawców, ale osobę, która doświadczała przemocy seksualnej, data wysłania zapytania: 20.11.2015, adresat: Łódzkie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 03.12.2015.

PLEĆ **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC SEKSUALNA**

29. Wystąpienia nauczyciela religii – katechety we wrocławskiej szkole podstawowej, księdza Jacka Międlara w trakcie zgromadzenia publicznego „Marsz przeciwko imigrantom” zorganizowanego przez Obóz Narodowo-Radykalny w dniu 27 września 2015 roku we Wrocławiu. Nawoływanie przez katechetę do nienawiści motywowanej uprzedzeniami ze względu na pochodzenie etniczne i narodowe oraz wyznanie, data wysłania zapytania: 21.11.2015, adresat: Łódzkie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 04.12.2015.

WYZNANIE **POCHODZENIE NARODOWE I ETNICZNE** **KATEGORIA POBYTOWA** **PRZEMOC**
MOWA NIENAWIŚCI

30. Nękanie przez rówieśników pochodzącego z Ukrainy ucznia w szkole podstawowej w Poznaniu, data wysłania zapytania: 11.12.2015, adresat: Wielkopolskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 17.12.2015.

KATEGORIA POBYTOWA **POCHODZENIE ETNICZNE I NARODOWE** **DYSKRYMINACJA** **PRZEMOC**

31. Opublikowanie w gazecie szkolnej na stronie internetowej szkoły w Lublinie artykułu autorstwa jednej z uczennic o ksenofobicznej treści, w jednoznacznie negatywny i stereotypowy sposób przedstawiający uchodźców. Jednocześnie, w materiale prasowym wskazano na reakcję dyrektorki szkoły w związku z publikacją artykułu, data wysłania zapytania: 11.12.2015, adresat: Lubelskie Kuratorium Oświaty, odpowiedź: 22.12.2015.

KATEGORIA POBYTOWA **POCHODZENIE ETNICZNE I NARODOWE** **DYSKRYMINACJA**
MOWA NIENAWIŚCI

Wszystkie pisma były kierowane do wiadomości Ministerstwa Edukacji Narodowej (poza przypadkami, kiedy MEN był głównym adresatem), Pełnomocniczki Rządu ds. Równego Traktowania, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka oraz w wybranych przypadkach do Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych.

Odpowiedzi udzielane przez instytucje oświatowe są bardzo zróżnicowane, zarówno jeśli chodzi o styl, obszerność, jak i szczegółowość zawartych informacji. Niektóre mają charakter zdawkowych informacji, które w istocie nie przekazują żadnych treści odnośnie przebiegu danej sprawy. Do części odpowiedzi urzędnicy i urzędniczki instytucji dołączali załączniki – protokoły kontroli doraźnej wraz z innymi dokumentami. Niektóre listy – choć bywa, że bardzo obszerne – nie odnoszą się w ogóle do pytań zadanych we wniosku o udostępnienie informacji publicznej.

W siedmiu sprawach instytucje w ogóle nie podjęły działań w odniesieniu do wskazanego we wniosku o dostęp do informacji publicznej podejrzenia zaistnienia sytuacji dyskryminacji bądź przemocy motywowanej uprzedzeniami. Argumentowały to kwestiami formalnymi bądź brakiem znamion, że doszło do nadużyć. Najczęstszym uzasadnieniem braku reakcji ze strony organu nadzoru pedagogicznego był brak wiedzy o danym wydarzeniu lub brak skargi w danej sprawie. W jednym przypadku urzędnicy i urzędniczki przeprowadzili wstępne rozpoznanie sprawy, które wykazało, że doniesienia medialne nie są zgodne ze stanem faktycznym.

Tabela 1. Przypadki dyskryminacji wg przesłanek i instytucji, do których adresowano zapytanie

Oznaczenia:

- dyskryminacja/przemoc motywowana uprzedzeniami ze strony uczniów/uczennic
 dyskryminacja/przemoc motywowana uprzedzeniami ze strony nauczycielki/nauczyciela

Przypadki przyporządkowano według przesłanek dyskryminacji, wskazanych w doniesieniach medialnych. Połączone komórki oznaczają, że dane zdarzenie odnosiło się do kilku przesłanek dyskryminacji (np. sytuacja dyskryminacyjna dotyczyła uchodźców, a niechęć do nich wynikała zarówno z ich kategorii pobytowej, jak i przypisywanej im religii – islamu).

Przesłanka dyskryminacji	Pochodzenie etniczne/narodowe, w tym:		Kategoria pobytowa (imigranci, uchodźcy)	Wyznanie	Bezwyznaniowość	Płeć	Niepełnosprawność	Wiek	Status społeczno-ekonomiczny	Orientacja seksualna	Miejsce zamieszkania (miasto/wieś)	
	Pochodzenie rromskie											
Kuratorium oświaty według województwa (alfabetycznie)	Dolnośląski KO			☐			☐	☐				
	Kujawsko-Pomorski KO					☐						
	Lubelski KO			☒	☐				☐			
	Łódzki KO					☒				☐		
	Małopolski KO						☒					
	Mazowiecki KO									☒		
	Podkarpacki KO	☒										
	Podlaski KO		☒	☐								
	Pomorski KO							☐ ☐		☐		
	Śląski KO					☐						
	Świętokrzyski KO				☒	☐						
	Wielkopolski KO	☒			☐	☐						
	Zachodniopomorski KO			☒							☐	
	Inne instytucje	Ministerstwo Edukacji Narodowej				☐	☐ ☐					
		Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	☐									
		Urząd Miasta Łodzi				☐						
Rzecznik Dyscyplinarny dla nauczycieli przy Wojewodzie Pomorskim										☐		

5.1.1 Niepodejmowanie spraw ze względu na brak wiedzy lub niewpłynięcie skargi

W trzech przypadkach kurator oświaty zasygnalizował, że nie podjął działań między innymi lub wyłącznie z powodu braku wpłynięcia do instytucji formalnej skargi w danej sprawie²⁵⁸. Lubelski Kurator Oświaty, odnosząc się do podejrzenia uzależniania wydania świadectwa ukończenia szkoły od uiszczenia dobrowolnych składek na radę rodziców, napisał, że „(...) w Centralnym Rejestrze Skarg prowadzonym w Kuratorium Oświaty w Lublinie nie zarejestrowano skarg dotyczących ww. problemu, nie zlecono zatem żadnej kontroli doraźnej w tym zakresie, a tym samym nie wydano zaleceń dyrektorom szkół”²⁵⁹. Kuratorium Oświaty w Rzeszowie na pytanie o działania podjęte w szkole po incydentach wykonywania gestów i wypowiedziania pozdrowienia faszystowskiego przez jednego z uczniów wskazało, że „do Kuratorium Oświaty w Rzeszowie nie wpłynęło pismo z prośbą o interwencję dotyczące wskazanej przez Panią sprawy. Wobec powyższego nie były podejmowane działania ze strony Kuratorium Oświaty. Doniesienia medialne wskazane przez Panią nie przedstawiają konkretnej szkoły”²⁶⁰. Podobny argument stosuje podlaski kurator w liście dotyczącym nękania romskiego nastolatka: „do Kuratorium Oświaty w Białymstoku nie wpłynęła informacja jakoby w placówkach oświatowych na terenie woj. podlaskiego miały miejsce incydenty polegające na nękanii uczniów innych narodowości. Również żaden z dyrektorów szkół nie sygnalizował powyższej sytuacji”²⁶¹.

Komentarz do sprawy propagowania faszyzmu przez ucznia

Anna Tatar, STOWARZYSZENIE „NIGDY WIĘCEJ”

Uczeń wielokrotnie wykonywał na terenie szkoły gest hitlerowskiego pozdrowienia „Sieg Heil” oraz wykrzykiwał faszystowskie pozdrowienie. Sytuacja taka trwała przez prawie rok – bez reakcji ze strony nauczycieli, wychowawcy i dyrekcji. Propagowanie faszystowskiego ustroju państwa jest

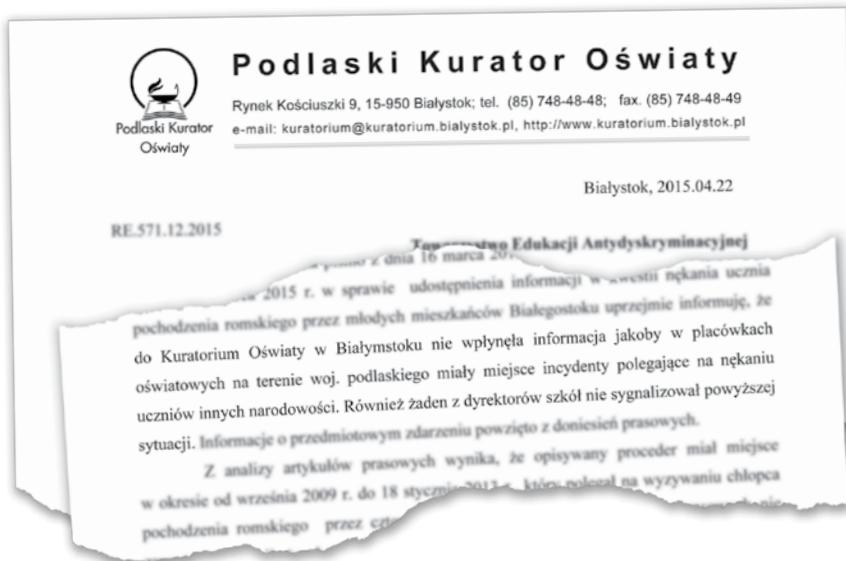
---

258 Osobną kwestią, która wykracza poza niniejsze badanie, jest dostępność oraz przejrzystość informacji na temat możliwości oraz trybu składania skarg i wniosków adresowanych do kuratoriów oświaty. Z poczynionych przez zespół badawczy obserwacji wynika, że często na stronach internetowych kuratoriów oświaty brak jest informacji na ten temat lub informacje te nie są podane w dostępnym sposób. W niektórych przypadkach trzeba było poświęcić dużo czasu i energii na znalezienie komunikatów o skargach i wnioskach, na przykład były one umieszczone jako załączniki w zakładce „regulaminy organizacyjne” wyłącznie na stronach Biuletynów Informacji Publicznych. W obliczu tych informacji pojawia się pytanie, czy brak skarg jest dowodem na to, że w szkole nie dochodzi do nadużyć, czy wynika z braku wiedzy rodziców i innych podmiotów, jakie instytucje i w jaki sposób poinformować o danym wydarzeniu.

259 List Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 28.05.2015 r. Fragmenty wszystkich listów podano w brzmieniu oryginalnym – przyp. red.

260 List Podkarpackiego Kuratora Oświaty z dn. 30.06.2015 r.

261 List Podlaskiego Kuratora Oświaty z dn. 22.04.2015 r.

zabronione przez Kodeks karny. Poza tym postawa ucznia – manifestującego pogardę względem fundamentalnych wartości i pochwalającego zbrodniczą ideologię – przynosi negatywne skutki dla pozostałych młodych ludzi, świadków takiego zachowania. Stanowi bowiem radykalne zaprzeczenie zasad, które powinny być im przekazywane w procesie edukacji. Najbardziej bulwersujące wydaje się to, że uczeń pozostawał bezkarny przez prawie rok. Dlaczego policja została powiadomiona o hajlowaniu dopiero po tak długim czasie? Dlaczego nauczyciele i dyrekcja szkoły nie podjęli zdecydowanych działań, by zapobiec manifestowaniu nienawiści? Dlaczego o całej sytuacji nie zostało poinformowane kuratorium?

Pismo Kuratora Oświaty w Rzeszowie nie przynosi zadowalających propozycji rozwiązania problemu. Przyzwolenie na wykonywanie hitlerowskiego powitania na terenie szkoły i spóźnioną wiele miesięcy interwencję pedagoga uznaje za „adekwatne”. Tymczasem szkoła we współpracy z kuratorium powinna podjąć działania, które umożliwiłyby uczniom podjęcie próby refleksji i zrozumienia, czym był faszyzm i jakie były jego skutki. Zagospodarowanie lekcji wychowawczych, dyskusja, wspólne obejrzenie filmu czy odwiedziny miejsc pamięci mogłyby stanowić formę takich zajęć i uwrażliwić ich na przejawy opartej na nienawiści ideologii.

Zdarzenie, do którego doszło w Rzeszowie, zostanie opisane w monitoringu rasizmu Brunatna Księga prowadzonym przez Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ”. Uczeń szkoły dopuścił się przestępstwa – został zatrzymany i oskarżony o publiczne propagowanie faszyzmu oraz znieważenie funkcjonariusza publicznego. Pozostaje pytanie, czy nauczyciele zdołają odbudować w swoich uczniach szacunek wobec wartości, które tak długo i radykalnie były przez niego podważane?

W dwóch przypadkach organ nadzoru pedagogicznego nie podjął działań, uzasadniając to brakiem wiedzy o danej sprawie. „O zachowaniu księdza Jacka Międlara, które miało miejsce w dniu 27 września 2015 r. we Wrocławiu (publiczne nawoływanie przez katechetę do nienawiści motywowanej uprzedzeniami ze względu na pochodzenie etniczne i narodowe oraz wyznanie – przyp. red.), organ zobowiązany do udostępnienia informacji publicznej powziął wiedzę dopiero ze skierowanego przez Panią do Dolnośląskiego Kuratora Oświaty wniosku. Wobec powyższego brak jest możliwości uczynienia zadość wyrażonemu przez Panią żądaniu²⁶². Choć Kurator Oświaty w Kielcach również wskazał na ten powód niepodjęcia interwencji w sprawie nawoływania do podpalenia meczetu w Kruszynianach przez ucznia, to wykazuje on chęć podjęcia działań: „Świętokrzyski Kurator Oświaty zwraca się do Państwa z prośbą o dokładniejsze wskazanie danych personalnych ucznia lub szkoły, do której uczeń ten chodzi. Umożliwi to stosowną reakcję²⁶³”.

Komentarz do sprawy nawoływania przez ucznia do podpalenia meczetu w Kruszynianach

Grzegorz Stefaniak, STOWARZYSZENIE NA RZECZ KULTURY I DIALOGU 9/12

W opisanym przypadku mamy do czynienia z internetową mową nienawiści motywowaną uprzedzeniami związanymi z wyznaniem i przynależnością etniczną skierowaną bezpośrednio przeciw mniejszości tatarskiej (muzułmańskiej). Mowa nienawiści przybiera formę obelg oraz nawoływania do przemocy (m. in. poprzez przywoływanie hasła „dobry muzułmanin to martwy muzułmanin”).

Bezpośrednią przyczyną zabrania w tej sprawie głosu przez Świętokrzyskie Kuratorium Oświaty był wniosek o udostępnienie informacji publicznej wystosowany przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej w dniu 19 sierpnia 2015 r., czyli ponad rok po zaistnieniu sytuacji i ponad miesiąc po ustaleniu przez policję jednego ze sprawców – ucznia zespołu szkół na terenie województwa świętokrzyskiego. Przez ten czas do kuratorium nie dotarły żadne informacje dotyczące sprawy, co wynika z treści odpowiedzi na wniosek TEA.

Trudno wymagać od kuratorium, żeby posiadało wiedzę na temat wszystkich niecenzuralnych komentarzy umieszczanych w internecie przez świętokrzyskich uczniów i uczennice, zdziwienie natomiast budzi fakt, że kuratorium nie wiedziało również o prokuratorskim śledztwie wszczętym z urzędu wobec ucznia z podległej szkoły, które trwało rok i zakończyło się przyznaniem

---

262 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 04.12.2015 r.

263 List Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty z dn. 20.08.2015 r.

do winy i postawieniem zarzutów. W dodatku, pomimo tak zaawansowanych ustaleń, wicekurator pisze w swojej odpowiedzi o podejrzeniu.

Zdecydowanie pozytywny wydźwięk ma fakt, że na złożony przez TEA wniosek kuratorium odpowiedziało niezwłocznie, czyli następnego dnia, jednakże oczekiwałbym od tego organu większej aktywności i samodzielności w poszukiwaniu informacji na temat zgłoszonego problemu. Negatywnie oceniam delegowanie na organizację pozarządową zadania skompletowania danych na temat tożsamości ucznia oraz szkoły, w której się uczy. Uważam, że kuratorium powinno zająć się zgromadzeniem tych informacji samodzielnie i z ich wykorzystaniem podjąć interwencję. Do pomocy przy jej merytorycznym przygotowaniu kuratorium mogłoby oczywiście zaprosić organizację pozarządową specjalizującą się w tematyce praw człowieka, zapobiegania dyskryminacji lub bezpośrednio przeciwdziałania mowie nienawiści. W odpowiedzi na wniosek TEA wicekurator przywołuje zresztą z nazwy jedną z takich organizacji – Amnesty International.

Cieszy deklaracja zawarta w piśmie z kuratorium o priorytetowym traktowaniu tematyki antydyskryminacyjnej, jednak w dalszej części wicekurator wymienia szkolenia nt. przeciwdziałania agresji, błędnie zaklasyfikowane jako działania antydyskryminacyjne oraz wskazuje, że przeciwdziałanie dyskryminacji zawiera się w ogólnych zagadnieniach poruszanych w działaniach kuratorium, takich jak: problemy wychowawcze, problemy uczniów, nauczycieli, rodziny czy poziom przestrzegania w szkołach norm kulturowych.

W pierwszym z dwóch pism załączonych do odpowiedzi (kopia komunikatu kuratorium skierowanego do dyrektorów szkół w sprawie działań antydyskryminacyjnych) rozczarowuje uzasadnienie działań antydyskryminacyjnych medialnymi doniesieniami zamiast tym, że wolność od dyskryminacji jest zakorzeniona w prawach człowieka i jest wartością samą w sobie. Dalej jednak następuje wyczerpujące wskazanie podstaw prawnych i merytorycznych zobowiązujących osoby kierujące szkołami do aktywnych działań na rzecz zapobiegania dyskryminacji i promowania równego traktowania skierowanych do społeczności szkolnych.

Natomiast drugie pismo (kopia komunikatu kuratorium skierowanego do dyrektorów szkół – zaproszenie do udziału w projekcie Amnesty International „Razem mamy siłę: STOP dyskryminacji”) ma już charakter realnego wsparcia działań antydyskryminacyjnych z propozycją konkretnego działania, w które mogą włączyć się świętokrzyskie szkoły.

5.1.2 Niepodejmowanie spraw uzasadniane kwestiami formalnymi

W trzech sprawach instytucja wskazała, że nie rozpatrywała danego zagadnienia, ponieważ nie leży ona w jej kompetencjach i/lub do instytucji nie wpłynęła skarga w danej sprawie lub do miejsca zdarzenia doszło poza szkołą.

W dwóch przypadkach kuratoria stwierdziły, że sprawa wykracza poza zakres ich kompetencji. W przypadku decyzji szczecińskiego magistratu o przyznawaniu stypendiów edukacyjnych za wybitne osiągnięcia w nauce wyłącznie uczniom i uczennicom zamieszkałym na terenie Szczecina (dyskryminacja ze względu na miejsce zamieszkania), Zachodniopomorski Kurator Oświaty stwierdził, że „to do kompetencji wojewody, a nie kuratora oświaty należy badanie pod względem zgodności z prawem uchwał organów stanowiących [jednostki – przyp. red.] samorządu terytorialnego oraz orzekanie o ich niezgodności z prawem. Jednocześnie wyjaśniam, iż kurator oświaty może ingerować w działania gminy tylko w zakresie i na zasadach określonych w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty”²⁶⁴. W podobny sposób wypowiedział się Lubelski Kurator Oświaty w sprawie wymuszania składek na radę rodziców, wskazując, że „Lubelski Kurator Oświaty sprawuje nadzór pedagogiczny z uwzględnieniem kierunków realizacji polityki oświatowej państwa ustalonych przez Ministra Edukacji Narodowej. Tematyka kontroli realizowanych w roku szkolnym 2014/15 w szkołach i placówkach oświatowych nie obejmowała kwestii związanych z funkcjonowaniem rad rodziców czy pobieraniem opłat. (...) Podkreślić należy, że rada rodziców jest niezależnym organem szkoły, nie podlegającym nadzorowi kuratora oświaty, składki przez nią ustalane, są opłatami dobrowolnymi. W związku z powyższym kurator oświaty działając w granicach swoich kompetencji ma ograniczone możliwości weryfikacji tych kwestii”²⁶⁵.

Komentarz do sprawy przyznawania stypendiów edukacyjnych uczniom i uczennicom zamieszkałym w Szczecinie

Krystian Połomski, FUNDACJA WSPOMAGANIA WSI

Szczecińscy radni przegłosowali uchwałę zmieniającą kryteria przyznawania stypendiów za wybitne osiągnięcia. Dotychczas stypendia przyznawano na podstawie Uchwały nr XXI/266/96 Rady Miasta w Szczecinie z dnia 22 kwietnia 1996 r., stanowiącej, że stypendium za wybitne osiągnięcia szkolne przyznawane jest uczniom szkół, dla których Miasto Szczecin jest organem prowadzącym. Nowa Uchwała nr VI/90/15 Rady Miasta Szczecin z dnia 24 marca 2015 r. ustanawia, że stypendium za wybitne osiągnięcia szkolne będzie przyznawane uczniom szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych zamieszkałym na terenie Gminy Miasto Szczecin. W protokole Nr 0063-5/10/15 z posiedzenia Komisji ds. Oświaty z dnia 24 marca 2015 r., w czasie którego przegłosowano uchwałę, czytamy: „Uchwała

---

264 List Zachodniopomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 02.07.2015 r.

265 List Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 28.05.2015 r.

nie dotyczy też uczniów zamieszkałych w bursach i internatach (...). Uczeń musi być zameldowany na stałe, wraz z rodzicami, by skorzystać ze stypendium”. Dowiadujemy się również, że samorząd planuje podpisać partnerskie porozumienia z innymi gminami, aby te wypłaciły nagrody uczniom z wybitnymi osiągnięciami.

Uchwała wyklucza zatem z ubiegania się o nagrodę dzieci oraz młodzież ze wsi i małych miast mieszkające w bursach i internatach oraz dojeżdżające do szkół, jako kryterium dostępu ustalając zamieszkiwanie na terenie gminy, rozumiane zgodnie z Kodeksem cywilnym. Zachodzi obawa, że część zdolnych uczniów nie otrzyma nagrody. Nowa uchwała wywołała oburzenie niektórych rodziców, uczniów i nauczycieli oraz dyrekcji szkół. Interwencja Kuratorium Oświaty w Szczecinie w tej sprawie mogłaby polegać na zorganizowaniu spotkania z dyrektorami szkół, przedstawicielami uczniów i rodziców, Dyrektorem Wydziału Oświaty, doradcą wojewody ds. oświaty i pełnomocnikiem wojewody ds. równego traktowania, w czasie którego strony przedstawiłyby swoje racje. Kuratorium mogłoby również prowadzić monitoring porozumień międzygminnych – czy są podpisywane, ile już podpisano oraz czy na ich podstawie przyznawane są nagrody.

W wielu samorządach praktyka przyznawania stypendiów za wyniki w nauce nie bierze pod uwagę kryterium zamieszkiwania i stosuje zasadę wspierania uczniów uczęszczających do szkół na terenie gminy – tak jak do tej pory miało to miejsce w Szczecinie.

Komentarz do sprawy w Puławach – wymuszanie składek na radę rodziców

Rafał Bakalarczyk, UNIwersytet Warszawski

Przypadki uzależniania uzyskania świadectwa szkolnego od opłacania składek na radę rodziców są wyrazem dyskryminacji ze względu na status społeczno-ekonomiczny uczniów. Dla części osób uiszczenie tego rodzaju opłat może być niemożliwe albo trudne. Warto przypomnieć, że w Polsce, według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2014 roku co dziesiąte dziecko żyło w gospodarstwie, w którym poziom wydatków znajduje się poniżej linii minimum egzystencji. Linia ta określana jest na podstawie koszyka dóbr i usług potrzebnych do przeżycia na najbardziej elementarnym poziomie. Dla uczniów z rodzin balansujących na granicy minimum egzystencji, każdy dodatkowy wydatek jest trudny do udźwignięcia i może wiązać się z wyrzeczeniami. Finansowe trudności z opłaceniem różnych szkolnych wydatków nie dotyczą wyłącznie uczniów w skrajnej biedzie, ale też tych nieco mniej ubogich, dodatkowo obciążonych np. niepełnosprawnością czy przewlekłą chorobą bliskiej osoby, co przekłada się na zwiększone wydatki w ich rodzinach. Ponadto, nawet tam, gdzie nie ma obiektywnych, materialnych przesłanek, nie wszyscy rodzice są gotowi czy

skłonni z różnych względów opłacić dobrowolne składki i nie ma żadnego uzasadnienia, by z powodu decyzji rodziców ograniczać prawa ucznia w systemie oświaty. Dodajmy, że tego typu praktyki mogą także przyczynić się do stygmatyzacji uczniów ze względu na ich sytuację materialną czy rodzinną. Niedopuszczalność tego rodzaju praktyk wskazuje także rodzimy system prawny, zarówno na gruncie ustawy zasadniczej (art. 70 ust 4, art. 233 ust. 2) jak i ustawy o systemie oświaty (art. 50 ust. 3).

Istnieje wiele przesłanek prawnych i społecznych, by organy państwa odpowiedzialne za politykę edukacyjną interweniowały w tej sprawie. Szczególnie należy oczekiwać tego od kuratorów oświaty oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej, ale także takie organy jak Rzecznik Praw Obywatelskich czy Rzecznik Praw Dziecka powinny być wyczulone na tego rodzaju praktyki i gotowe do podejmowania działań na rzecz ich zaprzestania. Wskazane byłoby przeprowadzenie kontroli w placówkach, w których zgłoszono takie praktyki, a także przypominanie o niezgodności wskazanych praktyk z polskim prawem i interesem społecznym poprzez oficjalne pisma kierowane do opinii publicznej i do poszczególnych instytucji oświatowych niższego szczebla. Z pewnością, oprócz działań o charakterze interwencyjnym, potrzebne są tu działania prewencyjne i uświadamiające. Zmiana świadomości nie powinna ograniczać się do zaznajomienia uczestników systemu oświaty na różnych szczeblach z określonymi prawami i obowiązkami w omawianej materii. Potrzebne są działania wzmacniające wrażliwość na istnienie finansowych barier, jakie napotykają uczniowie z rodzin o niższym statusie społeczno-ekonomicznym w kontekście edukacji. Wydaje się, że potrzebna jest praca – w którą mogłyby zaangażować się wspomniane wyżej instytucje – nad identyfikowaniem przejawów dyskryminacji i ograniczeń dla uczniów mniej zamożnych, które mieszczą się w granicach prawa (wówczas należałoby skorygować przepisy w celu przeciwdziałania dyskryminacji) oraz tych, które oznaczają omijanie prawa (z którym mamy do czynienia w omawianej sytuacji).

Inny powód niepodjęcia działań wskazuje Kuratorium w Białymstoku (nękanie przez uczniów z tej samej szkoły nastolatka pochodzenia romskiego). „W artykułach prasowych nie zawarto informacji, że obrażanie miało miejsce na terenie szkoły, a jedynie wzmiankę, że napastnicy znali ofiarę ze szkoły podstawowej. (...) Należy zaznaczyć, że główne wydarzenie objęte aktem oskarżenia miało miejsce na klatce schodowej bloku, w którym chłopak mieszkał” – rozwija kurator²⁶⁶.

Komentarz do sprawy w Białymstoku – nękanie ucznia pochodzenia romskiego

Joanna Talewicz-Kwiatkowska, FUNDACJA DIALOG-PHENIBEN

W marcu 2015 roku umorzono warunkowo postępowanie przeciwko czterem nastoletnim chłopcom, którzy nękali i wyzywali chłopca pochodzenia romskiego. Sąd uznał, że wyzwiska „czarnuch, brudas, cygan, ciota, obszczy-murek” oraz okrzyki „Polska dla Polaków” czy „White Power”, wysypywanie śmieci przed drzwiami romskiej rodziny czy umieszczenie na drzwiach jej mieszkania nalepki z symbolem krzyża celtyckiego i napisem „Polska pride of Europe” nie noszą znamion dyskryminacji z powodu przynależności etnicznej. Uznano bowiem, że tego typu zachowania to efekt koleżeńkiego konfliktu, a nie łamanie prawa. Rodzi się zatem pytanie (dość absurdalne, przyznam) – czy przemoc słowna, a nawet fizyczna lub nękanie nie jest działaniem wbrew prawu, kiedy do takich sytuacji dochodzi między osobami, które znają się z klasy, ze szkoły czy z miejsca, w którym mieszkają? Trudno zrozumieć, dlaczego fakt, iż chłopcy znali się ze szkoły, wpływa na korzyść sprawców. Tym bardziej, że dla osoby poszkodowanej nie wiąże się to z mniejszym poczuciem krzywdy.

W związku z zaistniałą sytuacją stanowisko w sprawie zajął Podlaski Kurator Oświaty. W piśmie będącym odpowiedzią na pismo wystosowane przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej stwierdzono, że o sprawie kuratorium dowiedziało się z mediów, a nie ze szkoły. To bardzo niepokojące, bowiem wskazuje na problemy w komunikacji pomiędzy szkołą a kuratorium. Tym bardziej, że sprawa trafiła do sądu, a oskarżonymi byli uczniowie. Zdziwienie budzi również fakt, że mimo wiedzy nabytej z mediów, kuratorium nie zainteresowało się sprawą i nie interweniowało w związku z zachowaniem uczniów oraz dyrekcji szkoły, która sprawy nie zgłosiła. Można domniemywać, czytając treść pisma, że powodem bierności kuratorium było miejsce zdarzenia – klatka schodowa, a nie szkoła. To bardzo przygnębiające i niepokojące, że zachowania rasistowskie i ksenofobiczne uczniów szkoły są bagatelizowane przez placówki odpowiedzialne za edukację i kształtowanie postaw młodych osób.

Zwrócono jednocześnie uwagę na działania podjęte w szkołach w związku z napływem uchodźców ze Wschodu. Przygnębiający jest jednak fakt, że ulotki i materiały promujące używanie języków mniejszości narodowych oraz języka regionalnego (kaszubskiego) czy kampanie społeczne nie uzupełniają, a stają się substytutem edukacji antydyskryminacyjnej i międzykulturowej w polskich szkołach.

Zachowanie sprawców powinno być stosownie osądzone. Osoby powinny ponieść konsekwencje swojego postępowania. Ważne jest, by nie było przyzwolenia na tego typu zachowania. Łagodzenie i umniejszanie czynów sprawców z pewnością temu nie służy.

W związku z tym, że Polska nie jest krajem monoetnicznym, a różnice będące powodem zachowań dyskryminacyjnych występują na wielu innych niż etniczne czy narodowe płaszczyznach, edukacja antydyskryminacyjna i międzykulturowa powinna być częścią programów edukacyjnych w polskich szkołach.

5.1.3 Niepodejmowanie sprawy ze względu na odmienną interpretację stanu faktycznego

Jako przykład takiego stanowiska należy przywołać odpowiedź resortu edukacji na zapytanie dotyczące upowszechniania w filmach edukacyjnych „Zawód w cenie” stereotypów płci w obszarze zatrudnienia (postaci głównego bohatera i głównej bohaterki). „Informuję, że cykl czterech filmów edukacyjnych «Zawód w cenie» wyprodukowanych przez Agencję Produkcji Telewizyjnej i Filmowej, a współfinansowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, naszym zdaniem nie upowszechnia stereotypów płci” – odpisuje MEN²⁶⁷.

5.1.4 Niepodejmowanie spraw ze względu na inny stan faktyczny niż podany w doniesieniu medialnym

Rozpoznanie powzięte przez Kuratora Oświaty z Bydgoszczy nie potwierdziło informacji z artykułu prasowego, jakoby w zespole szkół w Bydgoszczy powstała klasa sportowa o profilu rugby tylko dla chłopców. „Zgodnie ze stanem na 1 lipca 2015 r. do klasy sportowej o profilu lekkoatletycznym z elementami rugby zostało przyjętych 12 dziewcząt” – pisze Kujawsko-Pomorski Kurator Oświaty w korespondencji z TEA²⁶⁸.

5.2 Reakcje instytucji oświatowych na dyskryminację z podziałem na przestanki

Interwencje podejmowane przez instytucje oświatowe (w przeważającej mierze dotyczy to kuratoriów oświaty) można uszeregować w pewną sekwencję wydarzeń. Są to na pierwszym etapie działania o charakterze wyjaśniającym (które kilkakrotnie pozwalały w opinii kuratora wyjaśnić sprawę), następnie kontrole doraźne przeprowadzane na terenie danej szkoły, a zakończone wydaniem uwag i zaleceń do realizacji przez dyrektora/dyrektorkę szkoły. W wybranych przypadkach (sześć spraw) kuratorium lub inna instytucja kierowały sprawę do

---

267 List Ministerstwa Edukacji Narodowej z dn. 27.03.2015 r.

268 List Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty z dnia 01.07.2015 r.

rozpatrzenia przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli przy wojewodzie danego województwa²⁶⁹.

Należy w tym miejscu przypomnieć, że punkt ciężkości naszych zapytań adresowanych do instytucji dotyczył działań podjętych na rzecz przerwania dyskryminacyjnych praktyk (jeżeli fakty zaprezentowane w przekazach medialnych miały swoje potwierdzenie w rzeczywistości), wsparcia dla osoby doświadczającej dyskryminacji, ochrony sygnalistów/sygnalistek ujawniających dyskryminacyjne praktyki przed działaniami odwetowymi. W korespondencji z instytucjami niezmiernie istotne były dla nas odpowiedzi opisujące pracę ze społecznością szkolną po doświadczeniach dyskryminacji czy przemocy motywowanej uprzedzeniami, która pomogłaby uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości. Choć podstawy prawne pozostają ważną przesłanką podjęcia interwencji, to priorytetowe wydawało się dla nas podjęcie działań w odniesieniu do „aktorów” dyskryminacyjnych zdarzeń. Nie ulega dla nas wątpliwości, że szkoła jako społeczność i instytucja działa dla uczniów i uczennic, a nie dla realizacji przepisów prawa, które nie są celem, ale narzędziem wsparcia i regulowania systemu edukacji formalnej.

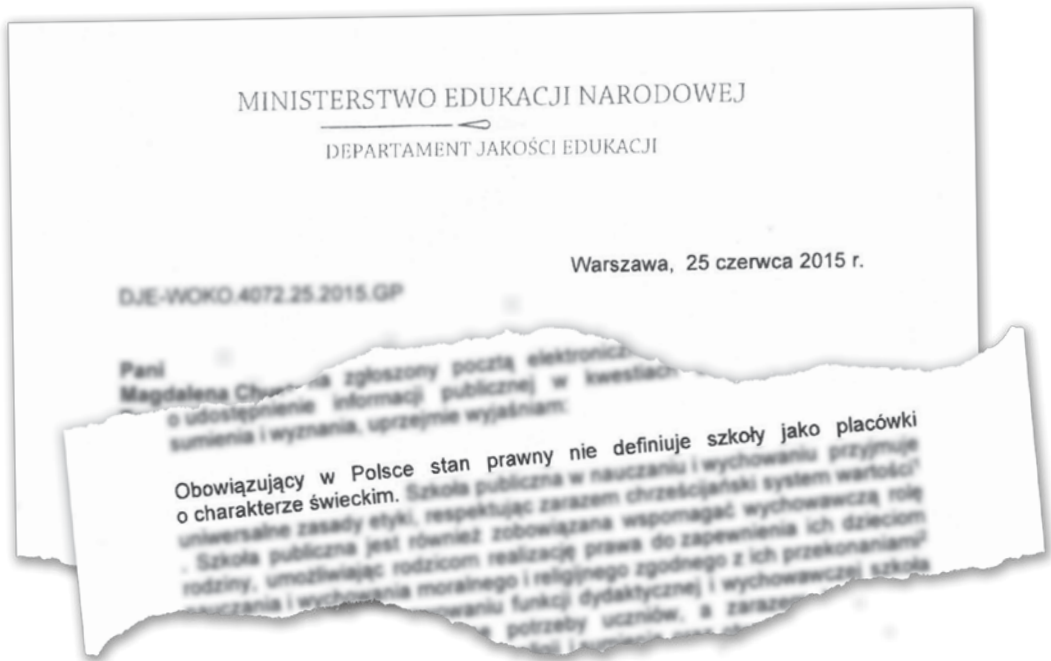
5.2.1 Wyznanie i bezwyznaniowość

Zakres interwencji w tym zakresie wyznacza wykładnia Ministerstwa Edukacji Narodowej. W piśmie z 25 czerwca 2015 r. resort punktuje, że „obowiązujący w Polsce stan prawny nie definiuje szkoły jako placówki o charakterze świeckim”, co prawda, wskazując dalej, że: „w sprawowaniu funkcji dydaktycznej i wychowawczej szkoła musi uwzględnić różnorodne potrzeby uczniów, a zarazem kształtować postawę poszanowania wolności religii i sumienia oraz otwartości uczniów na różnice światopoglądowe występujące w społeczności szkolnej” oraz „zapewnić, aby udział w tych wydarzeniach [o charakterze religijnym – przyp. red.] był dobrowolny, a sposób ich organizacji nie naruszał liczby godzin określonych w ramowych planach nauczania przewidzianych na realizację obowiązkowych zajęć edukacyjnych”²⁷⁰.

Konkretne interwencje podejmowane w sprawach o naruszenie wolności sumienia i wyznania skupiały się przede wszystkim na proceduralnej poprawności działania szkoły. Przykładowo – zakres kontroli prowadzonej w janowskich

269 Dotyczyło to następujących spraw podnoszonych w tym badaniu: sprawa nauczyciela z Białegostoku upowszechniającego ksenofobiczne treści edukacyjne – zadanie z fizyki; sprawa nierzetelnego nadzoru pedagogicznego ze strony dyrektora szkoły – sytuacja „cyberprzemocy i agresji psychicznej” wobec uczennicy w Sulejowie. Dodatkowo, dyrektor szkoły w Chodzieży skierował do rzecznika dyscyplinarnego sprawę nauczyciela, który był sprawcą przemocy seksualnej wobec swojej uczennicy; prezydent Gdańska – sprawę nauczycielki historii w Gdańsku, posługującej się publicznie homofobiczną mową nienawiści; Pełnomocnik Wojewody Dolnośląskiego ds. dyscyplinarnych dla nauczycieli – sprawę dyrektora szkoły w Szczodrem, gdzie dochodziło do przemocy względem dzieci ze strony dorosłych; dyrektor szkoły podstawowej w Brzeźnie Wielkim – sprawę nauczycielek podejrzanych o stosowanie przemocy wobec przedszkolaków.

270 List Ministra Edukacji Narodowej z dn. 25.06.2015 r.

szkołach dotyczył następujących zagadnień: 1. Na jakiej podstawie w dniu 8 września 2015 roku odwołane zostały zajęcia dydaktyczne? 2. W jaki sposób zorganizowano zajęcia opiekuńczo-wychowawcze dla uczniów niebiorących udziału w uroczystościach religijnych? 3. W jaki sposób zorganizowano dożywianie uczniów w dniu 8 września 2015 r.? Zalecenia zwięźszające wizytę pracownik kuratorium w placówkach dotyczyły zasięgnięcia opinii rady pedagogicznej lub rady rodziców w sprawie wszystkich dni dodatkowo wolnych od zajęć dydaktyczno-wychowawczych w danym roku szkolnym²⁷¹. Z kolei Świętokrzyski Kurator Oświaty ustalił, iż „zajęcia edukacyjne, które miały się odbyć w czasie mszy świętej, zostaną przez szkołę odpracowane”²⁷².

Kwestie, które wydają się kluczowe w ochronie uczniów i uczennic przed zmuszaniem do uczestniczenia lub do nieuczestniczenia w praktykach religijnych²⁷³, dotyczą zapewnienia faktycznej dobrowolności udziału. Resort edukacji wskazuje w liście do TEA, że taki jest też cel prowadzenia działań kontrolnych – „mają [one – przyp. red.] ustalić, czy szkoła rozpoznała potrzeby środowiska w zakresie

271 Załącznik do listu Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 27.11.2015 r. – protokół kontroli doraźnej.

272 List Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty z dn. 30.09.2015 r.

273 „Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych” – artykuł 53, punkt 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483).

realizacji prawa do wolności sumienia i wyznania²⁷⁴. Niestety, ministerstwo nie daje wskazówek, w jaki sposób placówka powinna dokonywać takiej diagnozy. Wydaje się, że brak narzędzi w tym zakresie przekłada się na powierzchowność działań podejmowanych przez kuratoria w odpowiedzi na podejrzenie o narzucaniu praktyk religijnych. Przejawia się to zasięganiem opinii wyłącznie u osób, które podjęły decyzję o zorganizowaniu praktyk o charakterze religijnym na terenie szkoły lub w godzinach lekcji. W trakcie rozmowy wyjaśniającej dyrektor szkoły zapewnił Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty, że udział uczniów w mszy świętej jest dobrowolny²⁷⁵, a dyrektorzy dwóch placówek w województwie lubelskim stwierdzili, że odwołując zajęcia dydaktyczne w szkole na rzecz odpustu, kierowali się tzw. potrzebami/oczekiwaniem społeczności lokalnej²⁷⁶. Trudno zresztą wyobrazić sobie, aby, w sytuacji kontroli, dyrektorzy placówek mieli zadeklarować inaczej.

Komentarz do odpowiedzi Ministerstwa Edukacji Narodowej w sprawie praktyk o charakterze religijnym mających miejsce w szkołach lub w godzinach lekcyjnych oraz w sprawie praktyk o charakterze religijnym w szkole podstawowej w Janowie Lubelskim

Agnieszka Mikulska-Jolles, HELSIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

Interwencja TEA dotyka dość powszechnego zjawiska, jakim jest organizacja bądź współorganizacja przez szkoły uroczystości lub wydarzeń o charakterze religijnym (katolickim) na terenie szkoły lub poza nią, ale w czasie zajęć szkolnych. Chodzi tu w szczególności o wyjścia na msze, organizowanie pielgrzymek, konkursów religijnych, modlitw w czasie lekcji czy przekazywanie treści religijnych poza lekcjami religii. W takich przypadkach pojawia się pytanie, czy nie doszło do naruszenia wolności sumienia i wyznania uczniów i nauczycieli z danej szkoły, a więc przede wszystkim, czy na pewno osoby te wzięły udział w wydarzeniach dobrowolnie. Kwestia dobrowolności jest bardzo delikatna i niezmiernie trudna do zbadania. Niekiedy bowiem odmowa uczestnictwa w wydarzeniach religijnych jest bardzo źle widziana w społeczności lokalnej i wymaga od danej osoby odwagi cywilnej. Udział w tego typu wydarzeniach może zatem wynikać nie tyle z chęci, ale ze strachu lub po prostu oportunistycznie.

Drugim ważnym pytaniem jest to, czy została zapewniona alternatywa dla

---

274 List Ministra Edukacji Narodowej z dn. 25.06.2015 r.

275 List Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty z dn. 30.09.2015 r.

276 Załącznik do listu Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 27.11.2015 r. – odpowiedzi dyrektorów szkół.

uczniów odmawiających uczestnictwa w danej inicjatywie. Chodzi tu nie tylko o osoby niewierzące czy należące do innych wyznań, ale także katolików, którzy w dany sposób nie chcą manifestować czy praktykować swojej religii (np. poprzez udział w pielgrzymce czy jasełkach). I w końcu trzecia sprawa, również delikatna – czy organizowanie tego typu przedsięwzięć, zwłaszcza często i na dużą skalę, nie nosi znamion agitacji religijnej. Pojawia się także pytanie, czy poprzez angażowanie uczniów w aktywności religijne w czasie przeznaczonym na lekcje, nie pozbawia się ich prawa do nauki. Ze względu na te wątpliwości, osobiście uważam, że w szkołach w ogóle nie powinno się organizować żadnych uroczystości ani inicjatyw o charakterze religijnym, poza ustalonymi lekcjami religii i rekolekcjami. Konstytucja RP (art. 53) gwarantuje wolność wyznania i zapewnia możliwość nauczania religii w szkołach, ale nie może to wiązać się z naruszaniem wolności sumienia i religii innych osób. Konstytucja również wprost zabrania zmuszania do uczestniczenia (ani do nieuczestniczenia) w praktykach religijnych, a do tego może dochodzić, kiedy wydarzenia o charakterze religijnym „wychodzą” poza lekcje religii.

Odpowiedź Ministerstwa Edukacji na pismo TEA jest bardzo ogólna, bo ogranicza się tylko do pobieżnego poinformowania o regulacjach prawnych i procedurach stosowanych w wypadkach, gdy zachodzi podejrzenie naruszenia wolności sumienia i wyznania uczniów i ich rodziców przez zaangażowanie ich w aktywności o charakterze religijnym. W piśmie MEN powiadamia, że kontrole w takich sprawach prowadzi kurator oświaty z własnej inicjatywy lub na polecenie Ministra Edukacji Narodowej. Niestety, brakuje w nim kluczowej informacji, czy w opisanych przez TEA przypadkach Ministerstwo zleciło kuratoriom stosowną kontrolę, a jeżeli tak, to jakie były jej wyniki.

Sprawa z Janowa Podlaskiego dotycząca organizacji akcji „Mój święty przyjaciel” wpisuje się w szerszy problem organizowania aktywności o charakterze religijnym w szkole, wykraczających poza lekcje religii czy rekolekcje. Przypadek ten jest szczególnie, ze względu na rozmiar, rodzaj i charakter przedsięwzięcia. Dzieci miały w tym dniu przebrać się za świętych i uczestniczyć w rozmaitych aktywnościach w rodzaju korowodu świętych czy „wizyt niebiańskich delegacji”. Patrząc na to wydarzenie pod kątem możliwości naruszenia wolności sumienia i religii, należałoby wziąć pod uwagę, czy uczniowie i nauczyciele brali w nim udział dobrowolnie i czy była jakakolwiek alternatywa dla osób, które nie chciały uczestniczyć w akcji, zwłaszcza, że trwała cały dzień i odbywała się także na przerwach. Pojawia się więc tu problem zarówno czynnego uczestnictwa, jak i konieczności biernego udziału. Trzeba też zwrócić uwagę, że rodzaj aktywności podejmowanych w ramach akcji „Mój święty przyjaciel” daleko wykraczał poza zwyczajowe formy praktykowania religii w katolicyzmie i mógł budzić sprzeciw nie tylko wśród niewierzących i osób należących do innych religii, ale także wśród katolików, którym taki ludyczny sposób manifestowania swojej religii nie

odpowiada. Ponadto, według doniesień prasowych, akcja ta miała na celu przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się mody obchodzenia pogańskiego Halloween, co oznacza, że miała charakter agitacyjny, a to w publicznej szkole w ogóle nie powinno się zdarzyć. Brak reakcji kuratorium na to wydarzenie jest skandaliczny.

Na odrębne miejsce w analizie korespondencji poświęconej reagowaniu na sytuacje dyskryminacji ze względu na wyznanie i bezwyznaniowość zasługuje sprawa gremialnego odmawiania przez dzieci i nauczycieli modlitwy w czasie lekcji i sprzeciwu rodzica jednego z uczniów wobec takiej praktyki. Zgodnie z relacją śląskiego kuratorium, w wyniku tej skargi „dyrektor Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Golasowicach zwróciła się do nauczycieli, aby do czasu wyjaśnienia sprawy zawiesili odmawianie modlitwy oraz objęli ucznia szczególną opieką”²⁷⁷. Z potwierdzonych przez rodzica dziecka relacji prasowych wiemy jednak, że modlitwa jest dalej praktykowana (w pierwszych minutach lekcji, ale przed oficjalnym początkiem zajęć, tj. przed dzwonkiem), a uczeń był zmuszony ze względu na prześladowania ze strony wychowawczyni i dyrekcji zmienić szkołę. Co więcej, dyrektorka placówki wytoczyła 10-latkowi i jego prawnym opiekunom sprawę o demoralizację w sądzie dla nieletnich. Rodzic ucznia, w reakcji na upublicznią interwencję TEA, zgłosił się bezpośrednio do członkini naszego zespołu z prośbą o pomoc. Wsparcia prawnego rodzicom ucznia ostatecznie udzieliło Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego (PTPA), z którym TEA zainicjowało kontakt.

Komentarz do sprawy w Golasowicach – modlitwa na lekcjach innych niż lekcje religii

r. pr. Zofia Jabłońska, POLSKIE TOWARZYSTWO PRAWA
ANTYDISKRYMINACYJNEGO

W sprawie doszło do dyskryminacji w dostępie do edukacji z powodu bezwyznaniowości. Niestety, Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania (Dz.U. 2010 nr 254, poz. 1700) nie przewiduje ochrony w tym zakresie. Jednak bezsporne jest, iż zgodnie z Konstytucją, Polska jest państwem neutralnym wyznaniowo, a szkoły jako placówki państwowe zobowiązane są do niedyskryminowania ze względu na wyznanie. Ustawy regulujące funkcjonowanie systemu oświaty (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 2015, poz.

---

277 List Śląskiego Kuratora Oświaty z dn. 26.03.2015 r.

2156), Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. 2014, poz. 191), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 sierpnia 2015 roku w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. 2015, poz. 1214)) i akty prawa międzynarodowego, których Polska jest stroną, jednoznacznie wskazują na obowiązek placówek państwowych zapewnienia uczniom i uczennicom edukacji bezpiecznej, wolnej od przemocy i dyskryminacji, z poszanowaniem różnorodności.

W odpowiedzi na skargę mieszkańca miasteczka na Śląsku, że w szkole jego syna odmawiano modlitwę na lekcjach innych niż religia, kuratorium zwróciło się do nauczycieli i nauczycielek o zawieszenie modlitw do czasu wyjaśnienia skargi. Ostatecznie kuratorium postanowiło, iż modlitwa może być odmawiana minutę przed dzwonkiem na lekcje.

Kuratorium szybko zareagowało na skargę rodzica, zgodnie ze swoimi kompetencjami określonymi w Ustawie o systemie oświaty (Dz.U. 2015, poz. 2156) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. 2015, poz. 1270) i podjęło przewidziane prawem środki zaradcze, na czas rozpoznania sprawy zawiesiło modlitwę. Ostateczna decyzja o odmawianiu modlitwy minutę przed lekcjami wydaje się jednak niewystarczająca, gdyż w dalszym ciągu powoduje wykluczanie ucznia, który musiałby czekać przed klasą, aż reszta dzieci odmówi modlitwę.

W reakcji na poruszenie sprawy modlitwy oraz wniosek do kuratorium, dyrekcja szkoły złożyła wniosek do sądu rodzinnego o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec syna oraz zawiadomienie o wykazywaniu przez chłopca znamion demoralizacji polegających na tym, że był niezdiscyplinowany, ignorował polecenia nauczycieli, przeszkadzał innym uczniom i uczennicom, dokuczał im oraz stosował przemoc wobec uczniów. Obydwa postępowania prowadzone przez Sąd Rejonowy zakończyły się dla klienta wynikiem pozytywnym. Sąd wydał postanowienie stwierdzające, że nie zachodzą przesłanki do wydania zarządzeń opiekuńczych, a w drugiej sprawie umorzył postępowanie wobec braku znamion demoralizacji syna klienta. W obu postępowaniach w charakterze pełnomocnika występował r. pr. Tomasz Rak współpracujący *pro bono* z Polskim Towarzystwem Prawa Antydyskryminacyjnego.

Reakcja dyrekcji jest absolutnie niedopuszczalna. Szkoła powinna zapewnić bezpieczeństwo oraz komfort nauki uczniów i uczennic wszystkich wyznań i światopoglądów. Szkoły powinny wdrażać programy i praktyczne rozwiązania umożliwiające wspólną egzystencję dzieci o różnych tożsamościach i doświadczeniach.

Specyficzną sprawą związaną z zagadnieniem wolności sumienia i wyznania jest podnoszone przez media planowanie realizacji w szkole w Skórzewie programu

„Szkoła Przyjazna Rodzinie”, prowadzonego przez Centrum Wspierania Inicjatyw dla Życia i Rodziny. Treści realizowane przez program nie są neutralne światopoglądowo i ściśle odnoszą się do doktryny Kościoła katolickiego. Zgodnie z ustaleniami kuratora oświaty, „grupa rodziców zwróciła się do dyrektora szkoły z propozycją zgłoszenia się do programu”, jednak „decyzja w powyższej sprawie nie zapadła, nie było więc potrzeby podejmowania interwencji ze strony Wielkopolskiego Kuratora Oświaty”. Działania podjęła natomiast dyrekcja szkoły, która po konsultacji z zespołem doradczym stwierdziła, że w związku z faktem, iż szkoła w Skórzewie jest szkołą publiczną, przystąpienie do tego programu może być sprzeczne z poglądami i przekonaniem pozostałej części rodziców. Powiadomiła także pozostałych rodziców o programie i poprosiła o zajęcie stanowiska w tej sprawie. Opisane przez kuratorium postępowanie dyrektorki szkoły wydaje się w pełni zasadne i godne naśladowania: w podjęciu decyzji uwzględniono publiczny charakter szkoły oraz wyznaniową i światopoglądową różnorodność uczniów i uczennic, wzięto pod uwagę zdanie wszystkich rodziców oraz zadbano o transparentność procesu.

Komentarz do sprawy w Skórzewie – zapowiedź przystąpienia szkoły do programu „Szkoła Przyjazna Rodzinie”

Paulina Wawrzyńczyk, GRUPA EDUKATORÓW SEKSUALNYCH PONTON

Jak można przeczytać na stronie internetowej programu „Szkoła Przyjazna Rodzinie”, jest on oparty „na podstawach wyrosłych z europejskiego kręgu kulturowego”. To zawołany sposób określenia jego katolickiej genezy²⁷⁸. Jego autorki/autorzy nie prezentują w sposób klarowny ani otwarty, jaka wiedza jest przekazywana podczas zajęć w szkołach, lecz zbudowano go z pewnością w opozycji do nauczania o różnorodności religijnej, postaw życiowych i zachowań seksualnych²⁷⁹. Promowanie tradycyjnych ról płciowych kobiet i mężczyzn oraz kwestionowanie istnienia różnych tożsamości płciowych i orientacji psychoseksualnych stoi w sprzeczności z zasadami praw człowieka, a także nowoczesną wiedzą naukową i wspiera

278 W jednym z programów zajęć możemy przeczytać: „Zajęcia wprowadzają młodzież w problematykę inicjacji seksualnej i ukazują seksualność jako piękny dar, który każdy z nas posiada i może ofiarować tylko jednej osobie. Kto to będzie w moim życiu?”, <http://szkola-przyjaznarodzinie.pl/wp-content/uploads/2015/09/Oferta-zaj%C4%99%C4%87-dla-m%C5%82odzie%C5%BCy-szk%C3%B3%C5%82-gimnazjalnych.pdf> (dostęp 15.02.2016). Tematyka miłości i związków dotyczy wyłącznie osób heteroseksualnych. Program innych zajęć w bezpośredni sposób odnosi się do religii katolickiej: „Wymagaj od siebie... – Jan Paweł II Podczas moich podróży, między wieloma kontuzjami spotkałem Boga i doświadczyłem jego miłości. Tym świadectwem także pragnę się podzielić ponieważ Jezus jest nieodłączną częścią tego kim jestem oraz tego co robię”, <http://szkola-przyjaznarodzinie.pl/program/idz-latwizne-breakdance-swiadectwo-wiary/> (dostęp 15.02.2015).

279 Program oparty jest na przeciwstawianiu się mglistym „szkodliwym treściom”, <http://szkola-przyjaznarodzinie.pl/strona-glowna/programy> (dostęp 15.02.2016).

dyskryminację zamiast jej przeciwdziałać. TEA bardzo słusznie wyraziło zaniepokojenie próbą wprowadzenia tego programu do publicznej szkoły podstawowej, która powinna stać na straży wolności wyznania i prawa do bezpiecznych warunków uczenia się. Homofobia i transfobia w bezpośredni sposób zagrażają dobrostanowi, a nawet życiu młodych ludzi.

W odpowiedzi na pismo TEA Wielkopolskie Kuratorium Oświaty nie odniosło się do merytorycznej zawartości programu „Szkoła Przyjazna Rodzinie” ani nie przestrzegło przed jego wprowadzeniem. Informacja o tym, że nie zaistniała potrzeba przeprowadzenia interwencji, gdyż program na razie nie został wprowadzony, jest rozczarowująca. Życzylibyśmy sobie, żeby kuratorium działało także prewencyjnie i zajęło stanowisko wobec tej niejasnej inicjatywy, do której mogą przystępować kolejne szkoły. Dyrekcje szkół powinny otrzymać informację, dlaczego udział w programie wspiera dyskryminację w szkole oraz wsparcie w radzeniu sobie z presją rodziców, którzy mogą paść ofiarą manipulacji ze strony środowisk przeciwnych edukacji równościowej, antydyskryminacyjnej i seksualnej. Dyrekcja szkoły podstawowej im. F. Chopina w Skórczewie zdecydowała się skonsultować przystąpienie do tego programu z rodzicami. Uważamy, że w tym przypadku decyzja powinna zapaść odgórnie i cieszy nas, że ostatecznie tak się właśnie stało.

Inną sprawą sygnalizowaną przez media była bezprawna decyzja łódzkiego magistratu o ograniczeniu tygodniowego wymiaru liczby godzin etyki do jednej godziny. Zgodnie z obowiązującym prawem, wykracza to poza kompetencje organu prowadzącego. Jedynym podmiotem uprawnionym do ustalania liczby godzin zajęć z etyki jest dyrektor/dyrektorka szkoły. Pytania zawarte we wniosku o udostępnienie informacji publicznej dotyczyły: przyczyn i podstaw prawnych decyzji wydanej przez urząd miasta oraz w przypadku zmiany decyzji ze strony magistratu – sposobu skutecznego poinformowania o tym dyrektorów i dyrektorek szkół. Trudno odnieść się do odpowiedzi miejskiego wydziału edukacji, ten bowiem w dwustronicowym piśmie w ani jednym fragmencie nie odniósł się do zadanych pytań. List ten pozostaje przykładem korespondencji, w której nie zawarto żadnych merytorycznych treści (wywiązując się jednocześnie z ustawowego obowiązku udzielenia informacji publicznej).

5.2.2 Płeć

Większość doniesień medialnych odnoszących się do tej cechy tożsamości dotyczyła przemocy seksualnej, jakiej doświadczają dziewczęta w szkole albo ze strony szkolnych kolegów i koleżanek. Z tego powodu – poza wnioskami w konkretnych sprawach – zespół monitorujący zdecydował się wysłać do resortu edukacji zbiorcze zapytanie na temat działań, jakie podejmuje Ministerstwo Edukacji Narodowej w celu zapewnienia uczniom i uczennicom bezpieczeństwa i ochrony przed molestowaniem i przemocą seksualną; sposobów wspierania placówek oświatowych

w skutecznym prowadzeniu działań prewencyjnych i interwencyjnych w przypadku wystąpienia przemocy seksualnej oraz rodzaju wsparcia, jakie mogą otrzymać uczennice i uczniowie, którzy doświadczyli takiej przemocy. Interesowało nas także, jakie działania podejmuje resort w celu zwiększania kompetencji nauczycieli i nauczycielek do przeciwdziałania i reagowania na dyskryminację i przemoc motywowaną uprzedzeniami, w tym przemoc ze względu na płeć. Odpowiedź ministerstwa ma charakter referowania ram prawnych. MEN wskazuje m.in.: na treści nauczania w podstawach programowych (umiejętności psychospołeczne, umiejętność asertywnego zachowania); działania służące zapewnieniu bezpieczeństwa realizowane przez nadzór pedagogiczny; realizowanie kierunków polityki oświatowej związanych ze zdrowiem i bezpieczeństwem uczniów, profilaktyką agresji i przemocy w szkole; działania realizowane w ramach Programu „Bezpieczna i Przyjazna Szkoła”; system pomocy psychologiczno-pedagogicznej; prowadzenie działań antydyskryminacyjnych przez ośrodki doskonalenia nauczycieli, poradnie psychologiczno-pedagogiczne i biblioteki pedagogiczne. W ośmiostoronicowej korespondencji ministerstwa nie została przywołana ani jedna inicjatywa, która jest wprost poświęcona kwestii przemocy seksualnej czy sytuacji dziewcząt w szkole. Instytucja podaje przykłady kilku konferencji i seminariów ogólnie poświęconych przeciwdziałaniu dyskryminacji. Z odpowiedzi udzielonej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej wyłania się obraz resortu, który jest „ślepy” na kwestie płci w edukacji, nie prowadzi w tym obszarze ani celowej polityki, ani choćby pojedynczych programów.

Podobne wrażenie można było odnieść, czytając dwie kolejne odpowiedzi od kuratorów oświaty w sprawach poświęconych przemocy seksualnej w szkole. Pierwsza sprawa dotyczyła trwającej w czasie przemocy werbalnej, psychicznej i fizycznej o charakterze seksualnym ze strony szkolnych rówieśników wobec jednej z uczennic gimnazjum w Sulejowie. Drugi opisywany przez media przypadek dotyczył zmuszenia uczennicy do tzw. innej czynności seksualnej przez nauczyciela. Do zdarzenia doszło w szkole, po lekcjach.

W przypadku nękania uczennicy w Sulejowie nadzór pedagogiczny przeprowadził dwie kontrole doraźne, w wyniku których „stwierdzono nieprawidłowości w zakresie sprawowanego nadzoru pedagogicznego, w tym brak organizacji wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczennicy, która doświadczyła cyberprzemocy oraz agresji psychicznej ze strony rówieśników”²⁸⁰. W kolejnym kroku nadzór pedagogiczny wniósł sprawę dyrektorki placówki do rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli. Historię gimnazjalistki można potraktować jako studium przypadku, w którym z jednej strony, mamy do czynienia z ewidentną przemocą seksualną (komentarze: „Ej, Zuzia umyłaś zęby? Mój koń lubi czystą stajnię”; zachowania

---

280 List Łódzkiego Kuratora Oświaty z dn. 03.12.2015 r.

„Jeden chłopak chwycił ją za głowę i przyciągnął sobie do krocza. «Ssij mi p...»²⁸¹), z drugiej strony – osoby dorosłe mające diagnozować i rozwiązać problem nazywają sytuację „agresją słowną, presją rówieśników, przemocą psychiczną”. Aspekt płci oraz związanego z nią traktowania nastolatki jako obiektu seksualnego przez rówieśników w klasie staje się niewidoczny. Sprawa gimnazjalistki rozpoczęła się od cyberprzemocy – klasowe koleżanki weszły na profil nastolatki na Facebooku i jednorazowo zamieściły anons o charakterze seksualnym. Wydarzenie to stało się podstawą do trwających w czasie, powtarzających się, wulgarnych i uwłaczających zachowań ze strony szkolnych kolegów. Charakterystyczne jest to, iż zgodnie z informacjami udzielonymi przez kuratora oświaty, to przede wszystkim dziewczynki poniosły karę za swoje zachowanie (rozmowa wyjaśniająca z wychowawczynią, nagana ze strony dyrektorki szkoły, doprowadzenie do przeprosin oraz obniżona ocena z zachowania). Sprawcy tzw. „przemocy psychicznej” odbyli dwie rozmowy – wyjaśniającą i dyscyplinującą w obecności wychowawczynie i szkolnej pedagogażki. Nasuwa się hipoteza, że przemoc seksualna ze strony gimnazjalistów – młodych mężczyzn jest kulturowo bardziej akceptowana, usprawiedliwiana „naturalnymi” cechami płciowymi oraz burzą hormonalną i przez to niezauważana lub traktowana pobłaźliwie. W odpowiedzi na sytuację, w szkole zorganizowano szereg działań wychowawczych, nie dotyczyły one jednak kwestii socjalizacji do różnych ról płciowych, stereotypów płci, przemocy seksualnej oraz sposobów reagowania. Były za to zajęcia mówiące ogólnie o problematyce relacji rówieśniczych w szkole: „Omówienie zasad bezpieczeństwa na terenie szkoły”; „Przypomnienie zasad bezpieczeństwa uczniów w szkole”. Dodatkowo, dyrekcja szkoły zorganizowała apel, w trakcie którego „poruszono problem używania wulgaryzmów”. Pojawiły się podobne tematy zajęć na lekcjach wychowawczych: „Kultura języka. Kultura słowa”, „Nie wulgaryzmom. Dbamy o kulturę słowa”. Zapisy protokołu z kontroli doraźnych także nie odnotowują wątku związanego z budowaniem w szkole relacji pomiędzy dziewczętami a chłopcami.

Z odpowiedzi Wielkopolskiego Kuratora Oświaty wiemy, że w drugim przypadku dyrekcja zgłosiła sprawę do prokuratury rejonowej oraz rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli oraz zawiesiła nauczyciela w pełnieniu obowiązków. Zarówno nastolatka, jak i pozostali uczniowie i uczennice z klasy znaleźli się pod opieką psychologa szkolnego. Dodatkowo, dyrekcja powołała zespół kryzysowy oraz wydała zarządzenie w sprawie korzystania przez nauczycieli ze sprzętu szkolnego oraz sposobów kontaktowania się nauczycieli z uczniami. Wizytatorzy kuratorium oświaty przeprowadzili kontrolę doraźną²⁸². Wiadomości te nie pozwalają jednak

281 *Uwaga! TVN: Piekło Zuzy. Bezwzględni gimnazjaliści gnębili koleżankę*, Onet.pl, 28.10.2015, <http://wiadomosci.onet.pl/lodz/uwaga-tvn-pieklo-zuzy-bezwzglesni-gimnazjalisci-gnabili-kolezanke/5mxtfj> (dostęp: 20.11.2015).

282 List Wielkopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 31.03.2015 r.

odpowiedzieć na kluczowe pytanie – jakie działania szkoła podjęła, aby przeciwdziałać podobnym zjawiskom w przyszłości oraz przywrócić poczucie bezpieczeństwa w szkolnej przestrzeni (rozumianej jako przestrzeń relacji, a nie budynek).

W obydwu listach nie pojawiają się żadne wskazania na edukację młodzieży w obszarze ról płciowych, stereotypów płci i uprzedzeń wobec kobiet, które w efekcie mogą doprowadzać do przemocy ze względu na płeć, w tym przemocy seksualnej. Brak informacji o odpowiedzialności świadków oraz zajęć podnoszących umiejętność reagowania na różne przejawy seksizmu.

Komentarz w sprawie przemocy seksualnej w szkołach w Chodzieży i Sulejowie

dr Iwona Chmura-Rutkowska, UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

dr Anna Gulczyńska, UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
Joanna Kowalska-Andrzejewska, FUNDACJA ROZWOJU MOTYLARNIA

Obie opisywane sprawy dotyczą przemocy seksualnej, a więc szczególnej formy dyskryminacji ze względu na płeć, której źródłem są stereotypy i uprzedzenia. Przedstawiona dokumentacja dotycząca zaleceń kuratorów oświaty oraz podjętych działań przez dyrekcję i kadre szkół wskazuje, że poza odniesieniem się do prawnej kwalifikacji czynu, na poziomie interwencji i prewencji pedagogicznej właściwie zignorowano fakt, iż oba przypadki dotyczą specyficznego rodzaju przemocy, którego podłożem jest różnica płci i seksualność. Przemoc i molestowanie seksualne bardzo często przez długi okres czasu nie są ujawniane z powodu tabu wokół seksualności, strachu przed naznaczeniem i wiktyimizacją, braku wiedzy i kompetencji kadry pedagogicznej w zakresie rozpoznawania i reakcji na tego typu przemoc oraz dlatego, że wśród dorosłych istnieje przyzwolenie na wiele zachowań o charakterze seksualnym naruszających godność i granice ciała. Bywa i tak, że przemoc jest dostrzegana, ale w szkole nie ma wypracowanych strategii i procedur reagowania na nią.

Relacje z przeprowadzonych działań oraz zalecenia kuratorów zawierają wiele uogólnień i niedopowiedzeń. Przy tak dużym poziomie niejasności, niemożliwe jest dokonanie jednoznacznej oceny, jednak wiele z udokumentowanych tu działań odznacza się nieadekwatnością i fasadowym charakterem. Przyjęte przez szkoły działania oraz ocena i rekomendacje kuratorów w niewielkim stopniu odnoszą się do seksualnego i dyskryminacyjnego charakteru przemocy oraz roli dobrego przygotowania i specyficznych kwalifikacji osób udzielających wsparcia osobie doświadczającej przemocy. Jest to szczególnie ważne, zważywszy na traumatogenne bezpośrednie i długoterminowe skutki przemocy seksualnej oraz zagrożenie wtórną wiktyimizacją.

W sprawie z Sulejowa kuratorium stwierdziło niedostateczny poziom nauczycielskich kompetencji w zakresie przeciwdziałania i reagowania na przemoc, niewielki wymiar godzin pracy pedagoga w szkole oraz brak objęcia ofiary długofalową pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Jednak nie zwrócono uwagi, iż na poziomie interwencji zabrakło działań zmierzających do naprawienia szkody przez sprawczynie i sprawców, diagnozy oraz planu pracy indywidualnej ze sprawczyniami, sprawcami i ofiarą, współpracy z rodzinami obu stron, a także zaplanowania i prowadzenia z klasą dziewczynki zajęć warsztatowych na temat przemocy seksualnej i cyberprzemocy. Czynności kontrolne kuratorium opierały się głównie na analizie dokumentacji szkolnej, czyli zapisów w dziennikach lekcyjnych, protokołach posiedzeń Rady Pedagogicznej oraz nieaktualnych wyników ankiet na temat bezpieczeństwa w szkole. Kuratorium w Łodzi relacjonuje na przykład: „podjęcie tematyki agresji rówieśniczej, w tym problemu cyberprzemocy (...) o czym świadczą zapisy w dzienniku”. Trudno na podstawie zapisów w dzienniku stwierdzić, jakiego typu przygotowanie i kompetencje miała osoba prowadząca zajęcia, co się na nich działo oraz z jakim efektem. Nie wiadomo również, w jakiej formie i z jakim skutkiem odbywały się działania wychowawcze podjęte wobec uczniów i uczennic w całej szkole, określone jako „podjęcie tematyki agresji rówieśniczej z okazji Ogólnopolskiego Dnia Praw Dziecka”. Wiele pytań i wątpliwości budzą działania interwencyjne na przykład: „doprowadzenie do przeprosin ofiary” (dobrowolne czy niedobrowolne; grupowe czy indywidualne, jednorazowe czy proces – pytania te pozostają bez odpowiedzi). Procedury i formy działania w sytuacji kryzysowej w szkole w Sulejowie, takie jak: rozmowa wyjaśniająca i dyscyplinująca, nagana, obniżenie oceny z zachowania, doprowadzenie do przeprosin są niewystarczające, bowiem nie aktywizują i nie angażują sprawczyń i sprawców w działania naprawcze. Interwencja pedagoga-psychologa wobec sprawców skoncentrowana powinna być na generowaniu przez sprawców działań służących zadośćuczynieniu oraz rozwiązaniu sytuacji eskalacji przemocy. Brak również informacji na temat wyników analiz ankiet przeprowadzonych w szkole w Sulejowie dla rodziców i uczniów klas I i II, dotyczących bezpiecznego pobytu w szkole (rodzaj zadawanych pytań, stopień ich otwarcia, a także wyniki oraz podjęte na ich podstawie działania są nieznane). Podobnie, w kontekście kursów doskonalących dla nauczycieli zabrakło informacji o liczbie osób, które brały w nich udział oraz efektach tych szkoleń. Nie wiadomo również, w jaki sposób sprawowanie patronatu nad konferencją metodyczną przełożyło się na faktycznie podejmowanie działania antyprzemocowe (np. modyfikacja programu profilaktycznego w szkole, zaproszenie ekspertów spoza szkoły).

Z pisma Kuratorium Oświaty w Poznaniu trudno wyciągnąć wnioski dotyczące tego, jakiego typu opieką i wsparciem otoczono uczennicę z Chodzieży – ofiarę przemocy seksualnej, resztę dzieci w szkole, ale także, czy w ogóle

i jaką ofertę pomocy zaproponowano rodzicom (kto pomagał, czy miał do tego przygotowanie, w jaki sposób, czy było to pomocne). W piśmie z dnia 31.03.2015 r. poinformowano o podjęciu wielu czynności (np. w tym kontroli), jednak nie podano, co w ich wyniku ustalono.

W wyżej przedstawionych sytuacjach rekomenduje się podjęcie jednocześnie trzech sposobów postępowania. Pierwszy z nich dotyczy działań interwencyjnych, dających wsparcie ofierze, jej opiekunom prawnym, świadkom przemocy oraz równocześnie działań naprawczych na rzecz zmiany myślenia i zachowania sprawców, dostosowanych do zaistniałej sytuacji. Drugi to przemyślany proces działań profilaktycznych, poprzedzony diagnozą skupioną na problemie i dotyczący całej społeczności szkolnej. Trzeci ma na celu wypracowanie standardów i strategii reagowania dzieci i dorosłych na dyskryminację, przemoc ze względu na płeć i przemoc o charakterze seksualnym. Szkoła powinna ocenić potrzeby oraz możliwości odpowiedzi na nie w oparciu o własne zasoby, a w przypadku braku kompetencji w tym zakresie – rozpocząć stałą współpracę z ekspertami z zewnątrz.

5.2.3 Orientacja seksualna

Dokument, który w jakimkolwiek stopniu – spośród wszystkich otrzymanych listów – posługuje się językiem praw dziecka, dotyczy sytuacji w szkole w Bieżuniu. W maju 2015 roku jeden z uczniów gimnazjum popełnił samobójstwo. Przyczyną było długotrwałe nękanie ze strony rówieśników, m.in. z powodu nienormalnego dla chłopca ubioru i zachowania oraz z powodu przypisywanej orientacji seksualnej.

Co nietypowe, kontrola wizytatorów dotyczyła nie tylko zgodności działania szkoły z przepisami prawa oświatowego oraz wewnętrznymi procedurami, ale obejmowała także identyfikację nauczycieli, „których sposób funkcjonowania wywołuje u niektórych uczniów strach przed uczestnictwem w lekcji”²⁸³ oraz badanie, w jakim stopniu prawa uczniów gwarantowane m.in. w statucie szkoły są respektowane oraz czy uczniowie i uczennice mają wiedzę na temat przynależnych im praw (badanie ankietowe wśród młodzieży). Nadzór pedagogiczny wskazał na zaniedbane obszary, które z punktu widzenia przeciwdziałania różnym przejawom dyskryminacji są kluczowe. Po pierwsze, program wychowawczy został opracowany bez wcześniejszej diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb środowiska, a w szkole nie podjęto działań mających na celu wspólne wypracowywanie przez grono uczniów, rodziców i kadre pedagogiczną norm i zasad obowiązujących w szkole i w klasie (co w opinii kuratora skutkowało niskim poziomem wiedzy wśród uczniów i uczennic o normach i zasadach w szkole; wiedza ta skupiała się

---

283 List Mazowieckiego Kuratora Oświaty z dn. 25.08.2015 r.

głównie wokół zakazów). Kolejna nieprawidłowość wskazana przez wizytatorów to nierespektowanie przez wszystkich nauczycieli praw ucznia zapisanych w statucie szkoły. Kurator precyzuje: „Dotyczy to prawa w zakresie ochrony uczniów przed przemocą, prawa do poszanowania godności osobistej ucznia, prawa do dochodzenia swoich praw w przypadku, kiedy nie są one przestrzegane, prawa do wyrażania własnego zdania. (...) tylko nieliczni uczniowie potrafią podać pojedyncze przykłady praw ucznia, a także nie znają procedur odwoławczych w przypadku ich nieprzestrzegania”. Dodatkowo, pracownicy nadzoru pedagogicznego zauważają, że dyrekcja nie zapewniła w tym zakresie wsparcia nauczycielom w ramach doskonalenia zawodowego.

Na uwagę zasługują niektóre działania wymienione w liście kuratora, które zostały albo mają zostać wdrożone w szkole w odpowiedzi na kryzysową sytuację i wyniki kontroli. Są to przykładowo: „Dziennik Interwencji” podejmowanych przez szkołę w związku z sygnałami od członków szkolnej społeczności; wzmocnienie roli Samorządu Uczniowskiego poprzez organizację spotkań, paneli dyskusyjnych i corocznych grudniowych debat pod hasłem „porozmawiajmy o szkole” na temat stanu bezpieczeństwa w szkole; wspólne spotkania uczniów i uczennic z rodzicami i nauczycielami w celu wspólnego wypracowania norm i zasad obowiązujących w szkole; dystrybucja broszury o prawach i obowiązkach uczniów i uczennic, procedurach odwoławczych, „skrzynce wzajemnego zaufania”, numerach telefonów zaufania, współpraca z Fundacją „Dzieci Niczyje” oraz z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną.

Pozwoliłyśmy sobie na tak obszernie przytoczenie efektów kontroli ze szkoły w Bieżuniu, gdyż jako jedyny dokument tak obszernie odnosi się do faktycznych kwestii merytorycznych i proponuje realne działania naprawcze, a nie tylko zmianę czy uzupełnienie zapisów w statutach, protokołach czy regulaminach. Jednocześnie, nasuwa się smutna refleksja, że być może dopiero tak tragiczne wydarzenia jak śmierć ucznia są w stanie rozszerzyć perspektywę organów nadzoru pedagogicznego z kwestii formalnych i proceduralnych na podmiot działania szkoły – uczniów i uczennic z ich prawami, podmiotowością i godnością. Dostrzegając wydźwięk tego listu, należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że nie ma w nim ani analizy, ani zaleceń związanych z podnoszeniem wiedzy i umiejętności młodzieży i kadry nauczycielskiej z zakresu zjawiska dyskryminacji ze względu na płeć i orientację seksualną oraz reagowania na przemoc motywowaną homofobią, choć była ona jednym z powodów samobójczej śmierci nastolatka. Nie ma też refleksji, w jaki sposób po wspólnym doświadczeniu śmierci kolegi można przywrócić poczucie bezpieczeństwa wśród uczniów i uczennic, także tych nieheteroseksualnych, którzy uczęszczają do szkoły.

Komentarz do sprawy śmierci ucznia gimnazjum w Bieżuniu

Marzanna Pogorzelska, UNIWERSYTET OPOLSKI

Według dostępnych informacji, przyczyną śmierci Dominika było długotrwałe prześladowanie nastolatka ze strony grupy rówieśniczej i osób należących do kadry pedagogicznej, przy braku reakcji nauczycieli, którzy wiedzieli o problemie. Jedną z wymienianych przyczyn przemocy fizycznej i psychicznej, której doświadczał chłopiec, był jego wygląd, dbałość o ubiór i fryzurę, które wystarczyły, aby stał się on ofiarą homofobicznych wyzywk. Odpowiedź Kuratorium Oświaty w Warszawie na pismo TEA dotyczące tej sprawy skłania do kilku wniosków. Po pierwsze, kuratorium podjęło działania natychmiast po zdarzeniu, przede wszystkim planując, następnie przeprowadzając kontrolę placówki. W wyniku kontroli wykazano nieprawidłowości w zakresie pracy wychowawczej szkoły i realizacji nadzoru pedagogicznego dyrektora szkoły, brak respektowania przez wszystkich nauczycieli praw ucznia i niewystarczającą edukację w tym zakresie. Jakkolwiek należy docenić podjęte działania, uderza ich rutynowość i ogólnikowość, tj. całkowity brak odniesienia do kluczowego w całej sprawie, homofobicznego aspektu zdarzenia, a w zamian – powoływanie się na ogólnie pojęte prawa dziecka, człowieka, ucznia, bezpieczeństwo czy przestrzeganie norm społecznych, co w przypadku tego specyficznego zdarzenia jest dalece niewystarczające.

W kontekście zaistniałej sytuacji szczególnie ważne wydają się kroki zaplanowane przez dyrektora placówki. Oprócz zobowiązań dotyczących poprawy standardów szkoły dotyczących przestrzegania ogólnie pojętych norm społecznych, wymienione są konkretne działania mające na celu podniesienie kompetencji wychowawczych nauczycieli. Jedno z nich to wykład prof. M. Jędrzejko, a więc osoby, która w swoich publikacjach przestrzega przed „promocją homoseksualizmu”, ofensywą „skrajnych postaci gender”, a ponadto umieszcza „homoseksualizm i dewiacje seksualne” wśród najszybciej rozwijających się patologii, zachowań nienormatywnych i ryzykownych w Polsce po 2000 r. Bez względu na to, czy wybór prelegenta był przypadkowy, czy przemyślany, biorąc pod uwagę charakter prześladowania Dominika, świadczy on o ignorancji i lekceważeniu rzeczywistych przyczyn zdarzenia.

Należy docenić deklarowaną współpracę dyrektora z wymienionymi w piśmie fundacjami („Dzieci Niczyje”, „Falochron”), ale zwraca uwagę fakt, że zakres ich działalności obejmuje szeroko pojęte przeciwdziałanie agresji i przemocy, co ponownie nasuwa wątpliwości względem adekwatności ewentualnych działań podejmowanych w ramach współpracy.

Jeśli chodzi o działania samego kuratorium w zakresie przeciwdziałania

dyskryminacji, widoczne są: z jednej strony, działania mające na celu zapobieganie ogólnie ujętym wszelkim jej przejawom, a z drugiej, szczegółowy opis programów, projektów, konferencji, itp. dotyczących konkretnych przyczyn (narodowość, etniczność, religia), z uderzającym brakiem orientacji seksualnej jako przesłanki dyskryminacji. Przytoczony przez kuratorium zestaw, w którym umieszczono wszelkie kojarzone z dyskryminacją działania (bezpieczeństwo, profilaktyka, uzależnienia), a nie sposób w nim znaleźć ani jednego odwołującego się bezpośrednio do kwestii orientacji seksualnej, świadczy o głębokim niezrozumieniu problemu przemocy motywowanej homofobią i dominacji w tym zakresie działań pozorowanych nad realnie pomagającymi.

To, co zarówno szkoła, jak i kuratorium powinny zrobić w zaistniałej sytuacji, to diagnoza sytuacji w placówce i opracowanie planu działania z uwzględnieniem homofobicznego lub, szerzej, heteronormatywnego podłoża zdarzenia, przy czym niezbędne byłoby nawiązanie współpracy z organizacjami lub osobami, które posiadają doświadczenie i kompetencje w tym zakresie. Przedstawione materiały wyraźnie ukazują korzenie systemowych przyczyn tego, co się wydarzyło w Bieżuniu. Niewiedza, unikanie i tabuizacja tematyki orientacji seksualnej, przymykanie oczu na rozgrywane się w szkołach dramaty osób homoseksualnych, które nie pasują do sztywnego wzorca kobiecości i męskości, skutkują nieadekwatnością podejmowanych działań i są jedynie pozorem dbałości o dobro i rozwój uczniów.

Bezradność, bierność i niedostrzeganie problemu Dominika wtedy, kiedy jeszcze żył, mogły być jedną z przyczyn samobójstwa chłopca i trudno oprzeć się wrażeniu, że wymienione zjawiska nadal trwają, podtrzymując w szkołach klimat, który sprzyja dramatom podobnym do tego, który wydarzył się w Bieżuniu.

Zgoła inny charakter miała interwencja kuratorium oświaty w szkole w Piątkowsku. Uczniowie i uczennice gimnazjum przygotowali wystawę pod hasłem „Stop dyskryminacji!”. Plakaty były poświęcone problematyce dyskryminacji, w tym homofobii (kolaż, na którym widniały m.in. fragmenty Deklaracji Praw Człowieka, zdjęcia całujących się mężczyzn, postaci znanych nieheteroseksualnych osób ze świata polityki czy showbiznesu). Po sprzeciwie wyrażonym przez członków lokalnego Obozu Narodowo-Radykalnego, w szkole zainterweniował wójt i wystawa została zdjęta. Dodatkowo, w mediach pojawiły się informacje na temat prześladowania uczniów i uczennic, którzy byli zaangażowani w antydyskryminacyjny projekt. W tej sprawie wysłałyśmy do Łódzkiego Kuratora Oświaty wniosek o informację publiczną, chcąc się dowiedzieć m.in., jakie kroki adresowane do całej społeczności szkolnej zostały podjęte przez dyrekcję szkoły i/lub kuratorium oświaty w celu ochrony przed gnębieniem i wsparcia uczniów i uczennic, nauczycielek i nauczycieli realizujących działania antydyskryminacyjne. Kuratorium przesłało efekty kontroli, która nie zajmowała się kwestią napiętnowania

osób włączonych w zajęcia przeciwdziałające dyskryminacji. Tematem kontroli doraźnej była „realizacja zadań wychowawczych” w szkole²⁸⁴. W jej toku zostały potwierdzone doniesienia medialne, dotyczące zdjęcia wystawy na wniosek wójta. Wizytatorzy stwierdzili, że „treść niektórych plakatów przedstawiających obrazki nagich ludzi i intymnych zachowań ludzi nie mogła być przez uczniów zrozumiana. Ilustracje były niedostosowane do wieku uczniów [ze względu na obecność w tym samym budynku dzieci ze szkoły podstawowej – przyp. red.]”.

Komentarz do sprawy w Piątkowisku – przerwanie działań antydyskryminacyjnych w szkole

Vyacheslav Melnyk, KAMPANIA PRZECIW HOMOFOBII

Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Piątkowisku jest jedną z czterech szkół w Polsce, które wzięły udział w projekcie „Równa szkoła – bez dyskryminacji i przemocy” koordynowanym przez Kampanię Przeciw Homofobii, realizowanym w ramach programu Obywatele dla Demokracji ze środków Funduszy EOG. Do zadań szkół należało m.in. przeprowadzenie analizy sytuacji w szkole dotyczącej przypadków dyskryminacji oraz dotychczas podjętych działań antydyskryminacyjnych, zaplanowanie i przeprowadzenie wydarzeń antydyskryminacyjnych odpowiadających potrzebom i możliwościom szkoły oraz wypracowanie strategii antydyskryminacyjnej w dowolnej formie. Wszystkie etapy projektu odbywały się w ramach mentorskiej współpracy z trenerem antydyskryminacyjnym.

„Dzień religijno-niereligijny” oraz „Orientacja na różnorodność” były wydarzeniami zaplanowanymi przez szkołę w Piątkowisku w odpowiedzi na zdiagnozowaną potrzebę wsparcia różnorodności religijnej środowiska szkolnego oraz zareagowania na pojawiającą się w szkole homofobiczną mowę nienawiści. Największym wyzwaniem dla osób zaangażowanych w projekt w tej szkole było wydarzenie „Orientacja na różnorodność”. Zrealizowano warsztaty dla uczniów i uczennic na temat mechanizmów wykluczenia i dyskryminacji, stworzono plakaty na temat różnorodności orientacji psychoseksualnych oraz zainicjowano doroczny „Spirit day” (dzień, w którym osoby ze społeczności szkolnej ubierają się na fioletowo, aby pokazać wsparcie osobom nieheteronormatywnym). Parę tygodni po wydarzeniu lokalne media, zaalarmowane przez miejscową komórkę nacjonalistycznego Obozu Narodowo-Radykalnego „Narodowe Pabianice”, opisały działania zrealizowane w szkole, co poskutkowało interwencją wójta w szkole, zdjęciem wystawy oraz kontrolą doraźną Łódzkiego Kuratorium Oświaty. Mimo listów poparcia, wystosowanych do społeczności szkolnej przez m.in. Rzecznika Praw Obywatelskich, Amnesty International, TEA, KPH, Instytutu Działań Twórczych w Łodzi,

---

284 List Łódzkiego Kuratora Oświaty z dn. 28.08.2015 r.

osoba kontrolująca szkołę z ramienia kuratorium zarzuciła dyrektorowi m.in. nieskuteczność nadzoru pedagogicznego oraz niedostosowanie treści do wieku uczniów i uczennic (sugerując potrzebę przeprowadzenia dla nich zajęć o mobbingu (sic!)). W ocenie KPH kontrola nie była przeprowadzona w sposób obiektywny i zawierała wiele nieścisłości merytorycznych. Decyzją KPH było zaskarżenie raportu z analizy doraźnej w Ministerstwie Edukacji Narodowej. Ponowna kontrola, przeprowadzona przez kuratorium w reakcji na skargę KPH, utrzymała decyzje i wnioski z kontroli doraźnej. Zdaniem KPH, szkoła nie znalazła wsparcia w Kuratorium Oświaty w Łodzi, co więcej, została poddana uciążliwym i czasochłonnym kontrolom. Osoby zaangażowane w projekt, zarówno nauczycielki, jak i uczniowie oraz uczennice, czuły się zaszczute, z jednej strony, przez prawnicze i katolickie media oraz przez organizacje o charakterze nacjonalistycznym, a z drugiej – przez samo kuratorium. Kuriozalny w tej sytuacji jest brak jasnego komunikatu ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej (MEN). Działania kuratorium oraz jego skutki wprost przeczą komunikatom wysyłanym przez MEN, np. w stanowisku podkreślającym wagę przeciwdziałania homofobii w szkole. Stoją też w sprzeczności z listem gratulacyjnym przesłanym przez Ministrę Joannę Kluzik-Rostkowską nauczycielce zaangażowanej w projekt, która 23 października 2015 r. została wyróżniona przez kapitułę nagrody im. Ireny Sendlerowej.

W wyniku rozmów przeprowadzonych z uczestnikami i uczestniczkami projektu kurator konstatuje, że „poruszenie w tak szerokim zakresie tematu dyskryminacji w odniesieniu do orientacji seksualnej winno być poprzedzone, zgodnie z potrzebami uczniów, zajęciami o tolerancji i dyskryminacji z zakresu codziennego funkcjonowania uczniów”. Stwierdza także, że uczniowie i uczennice mają „niewielką wiedzę o stereotypach i uprzedzeniach”. W oparciu o tę diagnozę oraz w trosce o podejmowanie tematów „dyskryminacji z zakresu codziennego funkcjonowania uczniów” rekomenduje organizację zajęć z mobbingu²⁸⁵, choć zjawisko to ani nie jest związane z mechanizmem dyskryminacji, ani nie występuje w środowisku szkolnym (ma odniesienie wyłącznie do relacji pracowniczych na gruncie prawa pracy). Łódzki Kurator Oświaty nie odnosi się do faktu, że działania podejmowane przez gimnazjum są realizacją przepisów prawa oświatowego i zarazem wymagań stawianych szkołom („działania antydyskryminacyjne obejmujące całą

---

285 „Mobbing” jest terminem występującym wyłącznie na gruncie prawa pracy. W myśl przepisów art. 943 § 2 Kodeksu pracy, za mobbing uważa się działania lub zachowania dotyczące pracownika lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na uporczywym i długotrwałym nękananiu lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników. Na podstawie słownika na stronie: <http://rownosc.info/dictionary/mobbing/> (dostęp: 25.01.2016).

społeczność szkoły lub placówki”²⁸⁶). Wystawa poświęcona problemowi równego traktowania, przygotowana z aktywnym udziałem młodzieży, jest doskonałym przykładem wypełniania wyżej wymienionego wymogu. Przeciwnie, stwierdza, że „[dyrektor – przyp. red.] nie powinien wyrażać zgody na upublicznienie plakatów wypracowanych przez grupę uczniów na forum całej szkoły”. Czytając pismo kuratora, zadajemy sobie pytanie, czy nadzór pedagogiczny faktycznie nie dostrzega w działaniach podejmowanych przez szkołę aspektów dydaktyczno-wychowawczych, czy jest to przejaw lęku przed podejmowaniem przez społeczność szkolną tematyki związanej z orientacją seksualną.

Komentarz do sprawy w Piątkowisku – przerwanie działań antydyskryminacyjnych w szkole

Bogusława Groblewska-Durajska, GIMNAZJUM IM. A. MICKIEWICZA
W PIĄTKOWISKU

W roku szkolnym 2014/2015 w Gimnazjum im. A. Mickiewicza prowadzone były dwa długoterminowe projekty antydyskryminacyjne. Pierwszy projekt, „Razem mamy siłę. Stop dyskryminacji”, realizowany był we współpracy z Amnesty International i składał się z cyklu warsztatów dotyczących rozumienia praw i wolności, równości, a także stereotypów, uprzedzeń, faworyzacji i wynikającej z nich dyskryminacji oraz mechanizmów powstawania dyskryminacji. Drugi projekt, „Równa szkoła. Szkoła bez dyskryminacji”, realizowany był z Kampanią Przeciw Homofobii, i miał na celu zbadanie obszarów potencjalnej dyskryminacji w szkole. Finałem obu projektów miało być wydarzenie antydyskryminacyjne skierowane do społeczności szkolnej. We współpracy z KPH opracowaliśmy wydarzenia: „Dzień religijno-niereligijny” i „Orientacja na różnorodność”, dodatkowo wraz z II LO w Pabianicach zorganizowaliśmy „Żywą bibliotekę”. W wydarzeniach wzięło udział ponad 25% uczniów i uczennic szkoły. Cieszyły się one dużym uznaniem rodziców. Niestety, nie spodobały się lokalnej grupie Obozu Narodowo-Radykalnego (ONR), która jako „zatroskani mieszkańcy” interweniowała u władz gminy, w lokalnych mediach i kuratorium oświaty. Sprzeciw ONR budziły działania wspierające osoby i rodziny nieheteronormatywne, a konkretnie wystawa plakatów promująca tolerancję i szacunek wobec tej mniejszości. Reakcja na interwencję narodowców ujawniła skalę homofobii w mediach i instytucjach. Doświadczenie agresji i nienawiści było traumatyczne dla całej społeczności szkolnej. Niestety, w tej trudnej sytuacji nie otrzymaliśmy wsparcia ze strony władz oświatowych, a wręcz przeciwnie, sposób przeprowadzenia kontroli przez kuratorium był kolejnym trudnym

---

²⁸⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 sierpnia 2015 roku w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz.U. 2015, poz. 1214).

doświadczeniem dla nauczycielek, nauczycieli oraz uczniów i uczennic. Należy wspomnieć, że podejmując działania antydyskryminacyjne, wykonywaliśmy Rozporządzenie MEN w sprawie nadzoru pedagogicznego z dnia 10 maja 2013 r. Realizowane działania były oparte o metodologię aktywnego uczestnictwa, która pozwoliła młodym ludziom decydować o wyborze tematyki i sposobach realizacji.

W tej trudnej sytuacji otrzymaliśmy wsparcie od licznych organizacji pozarządowych (m.in. TEA, AI), bardzo znacząca była interwencja Rzecznika Praw Obywatelskich czy w końcu list gratulacyjny od MEN wysłany w październiku 2015 roku.

Trzecia sprawa związana z naruszeniem prawa uczniów i uczennic do edukacji w bezpiecznych warunkach, bez względu na orientację seksualną, związana jest z publicznymi wypowiedziami gdańskiej nauczycielki historii. Nauczycielka wraz z innymi osobami, m.in. związanymi z Obozem Narodowo-Radykalnym, pod koniec maja 2015 r. próbowała zablokować Marsz Równości w Gdańsku (demonstracja na rzecz praw osób nieheteroseksualnych). Przez megafon wykrzykiwała m.in. hasło: „homoseksualizm jest przejawem zepsucia moralnego i upodobaniem”. Do interweniującej policji zwróciła się ze słowami: „zróbcie porządek z tymi pedałami, a nie z nami”. Z zapytaniem odnośnie pełnienia funkcji dydaktyczno-wychowawczych w szkole przez tę nauczycielkę zwróciłyśmy się zarówno do kuratorium oświaty, jak i do wojewody pomorskiego, któremu podlega rzecznik dyscyplinarny i komisja dyscyplinarna dla nauczycieli. Kuratorium poinformowało nas, że wysłało w tej sprawie zapytania zarówno do prezydenta Gdańska, jak i do dyrektorki szkoły – przełożonej nauczycielki. Kuratorium podaje też, że „do dnia sporządzenia niniejszej odpowiedzi nie otrzymało żadnej skargi dotyczącej pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycielki, w związku z powyższym nie były też prowadzone kontrole doraźne dotyczące pracy ww. nauczycielki na terenie szkoły, w której pracuje”²⁸⁷.

Zgodnie z sugestią kuratora oświaty, zespół monitoringowy zwrócił się z wnioskiem o informację publiczną do wojewody pomorskiego z pytaniem, czy wszczęto wobec nauczycielki postępowanie dyscyplinarne oraz jakie zostało wydane orzeczenie w tej sprawie²⁸⁸. Rzecznik Dyscyplinarny dla Nauczycieli przy Wojewodzie Pomorskim poinformował nas, że postępowanie wyjaśniające dotyczące zarzutu uchybienia godności zawodu lub/i naruszenia obowiązków nauczyciela przez nauczycielkę historii zostało umorzone²⁸⁹. Żadna z instytucji zajmujących się oświatą

---

287 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 21.08.2015 r.

288 Wniosek o dostęp do informacji publicznej był wysłany dwukrotnie w dniach 17.09.2015 r. oraz 04.11.2015 r. – pierwszy list nie spotkał się z odpowiedzią ze strony Wojewody Pomorskiego.

289 List Rzecznika Dyscyplinarnego dla Nauczycieli przy Wojewodzie Pomorskim z dn. 13.11.2015 r.

nie uznała niniejszym, że zachowania i wypowiedzi osoby pracującej w szkole, które mają charakter mowy nienawiści, stanowią przesłankę do przyjrzenia się jej sposobowi i treściom nauczania.

5.2.4 Wiek

Stosunkowo liczną kategorię zdarzeń stanowią przypadki przemocy stosowanej względem dzieci przez nauczycieli/nauczycielki. Nie są to historie, w których można wskazać, że działania osoby dorosłej wynikają z niechęci do konkretnej grupy uczniów i uczennic, wyróżnionej w ramach ogólnego zbioru dzieci. Niemniej, uznajemy tego typu przypadki za motywowane uprzedzeniami ze względu na wiek. W naszej ocenie przemoc nauczycieli/nauczycielek wobec uczniów/uczennic opiera się bowiem m.in. na przekonaniu, że hierarchiczne relacje między tymi dwiema grupami legitymizują stosowanie różnych form przemocy.

Zdecydowaliśmy się na nawiązanie kontaktu z kuratoriami w trzech przypadkach. W pierwszym z nich, nauczycielka ucząca w szkole podstawowej w Szczodrem straszyla 5- i 6-letnie dzieci. Groziła im, zaklejała usta taśmą i obrażała. Kobieta została nagrana dyktafonem przez jednego z uczniów. Na nagraniu słychać jej słowa: „Osoby, które mają zaklejone buzie, podchodzą do mnie. Na czas śniadania zdejmuję wam taśmę”, „Nawet nie próbuj podchodzić, bo będę musiała cię przywiązać do stołu”, „Irytujecie mnie, gówniarze”. W drugim przypadku doszło do stosowania wobec dzieci przemocy werbalnej (używanie obelżywych wyrazów), psychicznej (straszenie dzieci), fizycznej (zaklejanie dzieciom ust taśmą, bicie) oraz ekonomicznej (gorsze traktowanie tych dzieci, których rodzice nie wpłacali dobrowolnych składek na grupę przedszkolną) przez nauczycielkę w zespole wychowania przedszkolnego w Szpęgawsku, będącym oddziałem przedszkolnym szkoły w Brzeźnie Wielkim. Trzecia sprawa dotyczyła nadużycia i nieadekwatnych „środków wychowawczych” wobec 9-letniego ucznia ze strony kadry pedagogicznej, polegających na zastosowaniu wobec niego środków przymusu – wezwania i interwencji policji na terenie szkoły podstawowej w Kębłowie.

We wszystkich trzech przypadkach kuratorzy podjęli decyzję o przeprowadzeniu kontroli doraźnej. W dwóch placówkach (Szczodre, Szpęgawsk) przełożeni zawiesili pracownice oddziału przedszkolnego i zespołu wychowania przedszkolnego w pełnieniu obowiązków nauczyciela. Dodatkowo, dyrektor szkoły podstawowej w Brzeźnie Wielkim skierował sprawę nauczycielek do rozpatrzenia przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli. W sprawie dotyczącej relacji ucznia z wychowawczynią w szkole w Kębłowie wskazano, że uczeń przejawia zachowania agresywne (nie określono, o jakiego rodzaju zachowania agresywne chodzi). Gdańskie kuratorium rozwija, że „kontrola nie wykazała nadużyć ze strony wychowawczynie klasy lub innych pracowników szkoły; stwierdzono jednak, że wychowawczynie nie zapewniono wystarczającego wsparcia ze strony pedagoga szkolnego i psychologa, w zakresie rozwiązywania trudnej sytuacji wychowawczej

uczni²⁹⁰. Z listu nie dowiadujemy się o przyczynach emocjonalnych zachowań chłopca, oceny środka wychowawczego polegającego na wezwaniu policji, faktycznych działaniach na rzecz rozwiązania sytuacji.

W sprawach dotyczących przemocy w szkole w relacjach nauczyciele–uczniowie, kuratoria – poza kwestiami zgodności prawno-proceduralnej – kładą nacisk na system pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W taki też sposób można streścić wnioski i zalecenia wizytatorów po przeprowadzonych w tych placówkach kontrolach. I tak, w sprawie Szpęgawska kurator zaleca „rozpoznanie potrzeb uczniów w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej”, a dyrektor placówki podejmuje decyzję o zwiększeniu liczby godzin pracy pedagoga szkolnego, rodzice i uczniowie mogą korzystać ze wsparcia Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej²⁹¹. Podobne wnioski formułuje kurator odnośnie Kębłowa, gdzie dodatkowo „zmodyfikowano procedury szkolne w porozumieniu z radą rodziców, dotyczące postępowania z uczniem stwarzającym problemy wychowawcze i zobowiązano do ich przestrzegania”²⁹². W liście nie przytoczono, na czym mają polegać nowe procedury i czy przewidują inne sposoby reakcji niż wzywanie i interwencję funkcjonariuszy policji wobec kilkuletniego dziecka. Z pewnością jednak działania psychologiczno-pedagogiczne wydają się być nieodzownym elementem wsparcia dla uczniów i uczennic, którzy doświadczyli zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio – jako świadkowie – przemocy ze strony dorosłych.

Komentarz do przypadków stosowania przemocy wobec dzieci w szkole podstawowej w Szczodrem oraz w oddziale przedszkolnym przy szkole w Brzeźnie Wielkim

Katarzyna Seidel, FUNDACJA DZIECI NICZYJE

Opierając się na doniesieniach medialnych, a także materiałach przekazanych przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, można stwierdzić, że w zaprezentowanych przypadkach istnieje podejrzenie stosowania przemocy fizycznej i psychicznej wobec dzieci ze strony nauczycielek pracujących w placówkach oświatowych – Szkole Podstawowej w Szczodrem oraz oddziale przedszkolnym szkoły w Brzeźnie Wielkim. Stosowanie przemocy fizycznej i/lub psychicznej wobec dzieci przez nauczycieli łamie podstawowe przepisy regulujące bezpieczeństwo dzieci – prawa dziecka i ucznia, prawo do godności, szacunku, nietykalności osobistej, a także jest uchybieniem obowiązków wynikających z Karty Nauczyciela oraz Rozporządzenia

---

290 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 10.06.2015 r.

291 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 11.06.2015 r.

292 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 10.06.2015 r.

Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 maja 2013 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego.

Na wnioski skierowane przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej do Kuratorium Oświaty w Gdańsku oraz Kuratorium Oświaty we Wrocławiu oba urzędy odpowiedziały pisemnie, prezentując podjęte działania, zgodne z zakresem kompetencji. W obu przypadkach wśród działań kuratorium znalazła się kontrola doraźna zadań z zakresu nadzoru pedagogicznego wraz z przekazaniem zaleceń pokontrolnych dyrektorom placówek. Dodatkowo, Dolnośląski Kurator Oświaty wszczął postępowanie w sprawie polecenia usunięcia uchybień w działalności Szkoły Podstawowej w Szczodrem, w trybie decyzji administracyjnej.

Za pozytywną reakcję Pomorskiego Kuratora Oświaty uznać można działanie wspierające dyrektora szkoły we współpracy z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Starogardzie Gdańskim, celem zapewnienia wsparcia uczniom i nauczycielom. Dodatkowo, podjęta została współpraca z organem prowadzącym szkołę, celem wyjaśnienia zaistniałej sytuacji. Wzmocnione zostały także działania mające na celu zwiększenie kompetencji nauczycieli z całego województwa pomorskiego w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczniom i przeciwdziałania przemocy poprzez organizację działań edukacyjnych dla nauczycieli (głównie szkoleń).

Na podstawie otrzymanych do analizy materiałów nie można stwierdzić, czy podobne działania zostały podjęte przez Dolnośląskiego Kuratora Oświaty. W żadnej z prezentowanych reakcji nie można odnaleźć promowania wśród szkół i placówek oświatowych systemowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci – w tym przemocy fizycznej i psychicznej ze strony osób dorosłych i dzieci. Warto nadmienić, że propozycją rozwiązania systemowego na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem dedykowaną szkołom i placówkom oświatowym jest ogólnopolski program Chronimy Dzieci, realizowany przez Fundację Dzieci Niczyje we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, w ramach Rządowego programu na lata 2014–2016 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”.

Żadna z opisywanych placówek oświatowych nie jest zgłoszona do programu Chronimy Dzieci (stan na dzień 05.02.2016 r.).

5.2.5 Pochodzenie etniczne i narodowe, kolor skóry, kategoria pobytowa (status uchodźcy/migranta)

Kwestie dyskryminacji ze względu na pochodzenie etniczne i narodowe lub kategorię pobytową były przedmiotem ośmiu zapytań zespołu badawczego. W pięciu przypadkach instytucje udzieliły odpowiedzi o działaniach podjętych za pośrednictwem swoich pracowników lub w danej szkole.

Do pierwszego opisywanego zajścia doszło w świnoujskiej szkole. Uczeń szkoły podstawowej został pobity przez swoich kolegów, z którymi znał się od zerówki.

Pretekstem miało być „obcobrzmiące imię i nazwisko”. Podczas bicia chłopcy krzyczeli „ty imigrancie!”. W rozmowie z pedagogiem przyznali, że inspiracją przemocowego zachowania był marsz „przeciwko islamizacji”, który parę dni wcześniej przeszedł przez miasto. Kuratorium podjęło w tym przypadku działania wyjaśniające, bez przeprowadzania kontroli doraźnej. Z kolei dyrekcja szkoły: po pierwsze, ujawniła całą sytuację, po drugie, zastosowała różne interwencje adresowane zarówno do uczniów obrażających szkolnego kolegę, jak i do całej społeczności szkoły, po trzecie, poinformowała o zdarzeniu rodziców. Kluczowa w tym kontekście wydaje się natychmiastowa i zdecydowana reakcja nauczyciela, który sprawował dyżur na przerwie lekcyjnej, w czasie której doszło do przemocy inspirowanej ksenofobią. Dodatkowo, w klasie odbyły się zajęcia wychowawcze „na temat szacunku, tolerancji i szeroko rozumianej inności”, a w skali całej szkoły zaplanowano działania, które – jeśli wnioskować z ich tytułów – odpowiadają na potrzebę budowania szkoły wolnej do dyskryminacji: „październik miesiącem poświęconym przeciwdziałaniu agresji i przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem roli świadka; 16 listopada [pracownicy szkoły – przyp. red.] ogłosili Dniem Tolerancji w celu zwrócenia uwagi całej szkolnej społeczności na zagadnienia tolerancji i szacunku dla drugiego człowieka; zobowiązanie uczniów biorących

udział w zdarzeniu do przygotowania i przeprowadzenia w klasie lekcji poświęconej problemowi braku tolerancji i następstw działań, podczas których jakakolwiek inność może stać się powodem cierpienia człowieka oraz przeprowadzenie przez wychowawcę i pedagoga zajęć na ten temat²⁹³. Natychmiastowa reakcja dorosłych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo dzieci w szkole, tematyka zajęć wychowawczych odnoszących się do problematyki dyskryminacji oraz ich zróżnicowana forma z pewnością stanowią główne zasady skutecznego przeciwdziałania takim zachowaniom w przyszłości.

W kolejnej sprawie dotyczącej ksenofobicznej treści artykułu w szkolnej gazecie, Lubelski Kurator Oświaty nie podjął działań – być może ze względu na reakcję szkoły. Z listu kuratora dowiadujemy się, że „w szkole powzięto stosowne kroki w celu wyeliminowania podobnych zdarzeń w przyszłości, przeprowadzono rozmowy z uczennicą oraz z zespołem klasowym. Temat poruszony w artykule został podjęty ponownie w formie debaty oksfordzkiej, zaś kwestie związane z prawem autorskim (fragment artykułu stanowił tekst skopiowany ze strony internetowej) i etyką dziennikarską były tematem zajęć z młodzieżą²⁹⁴. Podobnie jak w przypadku świnoujskiej szkoły, na docenienie zasługuje katalog działań zainicjowanych przez pracowników lubelskiej placówki.

Trzeci przypadek dotyczy treści dydaktyczno-wychowawczych przekazywanych przez nauczyciela fizyki w białostockiej szkole społecznej. Zgodnie z przekazami prasowymi, w trakcie prowadzonych przez niego zajęć zadał on uczniom i uczennicom zadanie do wykonania o treści: „4 uchodźców z Syrii próbuje dopłynąć do Grecji na tratwie o wymiarach $1\text{ m} \times 2\text{ m} \times 20\text{ cm}$ i $g = 800\text{ kg/m}^3$. Oblicz, ilu uchodźców trzeba zepchnąć z tratwy, aby dopłynąć do celu, jeśli każdy waży 60 kg”. W odpowiedzi na zapytanie kuratorium przedstawia kroki podjęte wobec nauczyciela przez dyrektorkę placówki. Przełożona przeprowadziła z nauczycielem rozmowę dyscyplinującą, a tydzień później udzieliła mu nagany oraz „zakazała formułowania zadań o treści kontrowersyjnej²⁹⁵”. Znacznie bardziej zdecydowany w tym przypadku był kurator, który skierował sprawę do rozpatrzenia w postępowaniu wyjaśniającym przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli. Podlaskie kuratorium podaje też, że ze względu na niepubliczny status szkoły, nadzór pedagogiczny może podejmować względem tej placówki ograniczone działania²⁹⁶. W liście brak jest wskazań, jakie działania adresowane do całej społeczności szkoły zostały podjęte po tym wydarzeniu.

Osobny fragment chcemy poświęcić doniesieniom medialnym o nękanii przez

293 List Zachodniopomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 27.11.2015 r.

294 List Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 22.12.2015 r.

295 Słownik Języka Polskiego podaje, że „kontrowersja” to „rozbieżność opinii pociągająca za sobą dyskusje i spory”. Sformułowanie użyte przez dyrektorkę szkoły wydaje się być nie na miejscu, zakłada bowiem, że pozbawianie człowieka prawa do życia jest opinią, z którą można polemizować.

296 List Podlaskiego Kuratora Oświaty z dn. 25.11.2015 r.

rówieśników pochodzącego z Ukrainy ucznia, do którego miało dojść w szkole podstawowej w Poznaniu. Zapytanie w tej sprawie, adresowane do Wielkopolskiego Kuratora Oświaty, sformułowaliśmy na podstawie artykułu *W poznańskiej szkole biją ukraińskiego chłopca, który uciekł przed wojną* autorstwa Tomasza Nyczka²⁹⁷. Kurator w wyniku przeprowadzonej kontroli doraźnej stwierdził, że w szkole nie dochodzi do nieprawidłowości i zaniedbań w zakresie zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, a kadra pedagogiczna placówki „podejmuje działania w celu rozwiązywania konfliktów rówieśniczych oraz zapobiegania kolejnym”²⁹⁸. Jeszcze więcej informacji o kontekście sprawy dostarcza lektura przywołanych przez kuratora oświadczeń na stronie internetowej szkoły. Są to: sprostowanie rodziców chłopca, stanowisko szkoły oraz list otwarty rady pedagogicznej w sprawie artykułu. „Nie jest prawdą, jakoby chłopiec był zastraszany, aby bał się współuczestniczyć w życiu szkolnym, a w szczególności nie jest prawdą, że był regularnie atakowany, prześladowany lub nękaný przez rówieśników oraz by negatywne zachowania innych uczniów miały podłoże ksenofobiczne. Nie jest również prawdą, że mały Dima uciekł przed wojną lub wychowywał się w regionie bezpośrednio dotkniętym wojną” – czytamy w sprostowaniu rodziców. „Z ubolewaniem należy przyjąć, że autor artykułu nie kontaktował się z rodzicami Dimy, czego nie da się pogodzić z zasadami rzetelnego dziennikarstwa. Państwo S. nie posiadali żadnej wiedzy, że artykuł dotyczący ich dziecka ma się ukazać w gazecie. (...) Z przykrością stwierdzam, że w Państwa redakcji nie zagościła refleksja jak artykuł wpłynie na sytuację chłopca w szkole (...)”²⁹⁹. Podobne stanowisko prezentują pracownicy szkoły³⁰⁰ oraz dyrekcja³⁰¹. Materiał ten w jednoznaczny sposób wskazuje, że w prezentowanej sprawie problemem jest nie dyskryminacja ucznia, ale kwestia rzetelności i etyki dziennikarskiej. Przypadek poznańskiej szkoły włączamy zatem do spisu materiału badawczego, jednak w wyniku weryfikacji stanu faktycznego nie poddajemy go dalszej analizie.

297 T. Nyczka, *W poznańskiej szkole biją ukraińskiego chłopca, który uciekł przed wojną*, „Gazeta.pl”, 25.11.2015, <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/1,36001,19241510,w-poznanskiej-szkole-bija-ukraińskiego-chłopca-ktory-uciekl.html?disableRedirects=true#Czolka3lmg> (dostęp: 11.12.2015).

298 List Wielkopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 17.12.2015 r.

299 „Sprostowanie do artykułu z «Gazety Wyborczej» pt. *Biją, bo jest obcy*”, Kancelaria Prawna Tomasz Przybecki, 25.11.2015 r., <http://przybecki.pl/sprostowanie-do-artykulu-z-gazety-wyborczej-pt-bija-bo-jest-obcy/> (dostęp: 15.01.2015). Sprostowanie zostało zamieszczone na stronie internetowej „Gazety Wyborczej” w dn. 04.12.2015 r.

300 „List Otwarty Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej Nr 4 im. Armii Poznań w Poznaniu w sprawie artykułu *W poznańskiej szkole biją ukraińskiego chłopca...*”, Rada Pedagogiczna, 02.12.2015 r., <https://poznanskaczworka.wordpress.com/2015/12/04/list-otwarty-rady-pedagogicznej/> (dostęp: 15.01.2015).

301 „Stanowisko szkoły w sprawie artykułu zamieszczonego w «Gazecie Wyborczej»”, 26.11.2015 r., <https://poznanskaczworka.wordpress.com/2015/11/26/stanowisko-szkoly-w-sprawie-artykulu-zamieszczonego-w-gazecie-wyborczej/> (dostęp: 15.01.2015).

Komentarz do przypadków dyskryminacji i przemocy motywowanej ksenofobią w szkołach w Świnoujściu, Białymstoku i Lublinie oraz do propagowania mowy nienawiści przez nauczyciela religii we Wrocławiu

Marta Siciarek, CENTRUM WSPARCIA IMIGRANTÓW I IMIGRANTEK

Z perspektywy Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek nie jest łatwo odnieść się do przedstawionych w raporcie przypadków dyskryminacji uczniów i uczennic z uwagi na ich pochodzenie oraz przypadków promowania postaw nacjonalistycznych i ksenofobicznych. Wynika to głównie z braku systemowych mechanizmów ochrony imigranckich uczniów i uczennic przed dyskryminacją oraz szerokiego społecznie przyzwolenia na mowę nienawiści.

Kuratoria oświaty zostały przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej zobligowane do odniesienia się do przypadków dyskryminacji i przemocy zaistniałych w szkołach na ich terenie. To naturalne, że bronią się, próbują tłumaczyć kontekst, deklarują wdrażanie działań naprawczych, edukacyjnych i innych.

Nie chcemy i nie możemy się odnosić do jakości tych działań i wiarygodności tych deklaracji. To zadanie dla społeczności lokalnej i sektora obywatelskiego w danej miejscowości: badanie, co dzieje się w szkołach i jak można je wspierać w kierunku zwiększania bezpieczeństwa, ochrony przed dyskryminacją i przeciwdziałania ksenofobicznym postawom.

Jesteśmy pewni, że system przeciwdziałania dyskryminacji w szkołach nie działa i że trudno oczekiwać realizacji postulatów antydyskryminacyjnych, w sytuacji gdy brakuje kodeksów, wytycznych, edukacji środowiska szkolnego. Nauczyciel, który chciał uczyć fizyki na przykładzie tonących uchodźców, stwierdza, że „cała sytuacja zaistniała spontanicznie” i nie widział żadnych podtekstów rasistowskich. Przy istniejących w Polsce brakach we wrażliwości i kompetencji międzykulturowej, można uwierzyć, że tak jest. Nauczyciel nie został wyedukowany w tym obszarze, nie rozumie roli szkoły ani swojej własnej jako służącej integracji i wzmacnianiu szacunku, a nie dyskryminacji i ksenofobii.

Podsumowując, mam wrażenie, że kuratoria oświaty oraz szkoły zmuszone są tłumaczyć się z błędów i naruszeń, w sytuacji gdy brakuje im narzędzi do ich przeciwdziałania. Nie wiem też, na ile sytuacja, w której szkoła otrzymuje naganę ze strony kuratorium, motywuje ją do zmiany i edukacji, a na ile umacnia w poczuciu niesprawiedliwości. Nasze stowarzyszenie często w rozmowach z instytucjami powtarza, że jeśli chcemy od imigrantów/uchodźców oczekiwać pewnych standardów zachowań, najpierw musimy imigrantów i imigrantki w tym obszarze wyedukować, by mieć rodzaj umowy, do której się odnosimy. Tę samą zasadę można zastosować w kwestii

dyskryminacji w polskich szkołach. Dopóki nie ma powszechnie uznanych standardów, pod którymi podpisuje się środowisko szkolne: od dyrekcji po personel sprzątający, sprawy o dyskryminację pozostają medialną sensacją, a nie punktem wyjścia do trwałej, systemowej zmiany.

Jedno z zapytań zespołu monitorującego było adresowane do Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji. Powodem zwrócenia się do organu odpowiadającego za wspieranie i ochronę mniejszości etnicznych i narodowych oraz posługujących się językiem regionalnym w Polsce, były doniesienia o nierzetelnym dysponowaniu przez samorządy środkami przekazywanymi z części oświatowej subwencji ogólnej w związku z podtrzymywaniem przez szkoły poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej wśród uczniów należących do tych mniejszości. We wniosku o informację publiczną pytałyśmy, czy Ministerstwo lub inne instytucje podjęły kroki w celu weryfikacji, czy dedykowana wspomniana część oświatowej subwencji ogólnej jest wydatkowana zgodnie ze swoim przeznaczeniem na naukę języka, kultury i historii mniejszości, a co za tym idzie, czy buduje tożsamość narodową lub etniczną uczniów i uczennic należących do tych mniejszości; czy prowadzona jest jakakolwiek cykliczna lub doraźna ewaluacja bądź kontrola sposobu wydatkowania tej części subwencji oświatowej oraz jakie działania podejmuje ministerstwo i/lub inne odpowiedzialne instytucje w celu eliminacji wspomnianych nieprawidłowości w przyszłości. Naczelnik Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych wskazał, że aby sprawdzić sposób dysponowania przez samorządy lokalne środkami z części oświatowej subwencji ogólnej, konieczna jest kontrola Najwyższej Izby Kontroli. Był to jeden z postulatów XLIX posiedzenia Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Przedstawiciel ministerstwa potwierdził, że w wyniku spotkania strony rządowej i organizacji mniejszości etnicznych i narodowych, ministerstwo „powołało grupę roboczą do spraw finansowania zadań oświatowych służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej, etnicznej i językowej mniejszości; wystąpiło do organizacji skupiających samorządy z prośbą o przekazanie informacji, które przyczyniłyby się do zwiększenia transparentności finansowania oświaty; wystąpiło do Najwyższej Izby Kontroli z prośbą o przekazanie informacji w sprawie wyników kontroli dotychczas przeprowadzonych przez NIK, dotyczących wydatkowania przez jednostki samorządu terytorialnego, środków pochodzących z części subwencji oświatowej ogólnej, przeznaczonych na zachowanie tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie języka regionalnego; zgłosiło do Planu pracy NIK na 2016 r. propozycję kontroli wykorzystania części oświatowej subwencji ogólnej przez jednostki samorządu terytorialnego organizujące nauczanie języka ojczystego dla uczniów należących

do ww. mniejszości oraz podejmujące dodatkowe działania na rzecz uczniów pochodzenia romskiego³⁰². Działania te wydają się być pierwszym krokiem w rozpoznaniu realizacji prawa do edukacji mniejszości etnicznych i narodowych.

5.2.6 Stopień sprawności

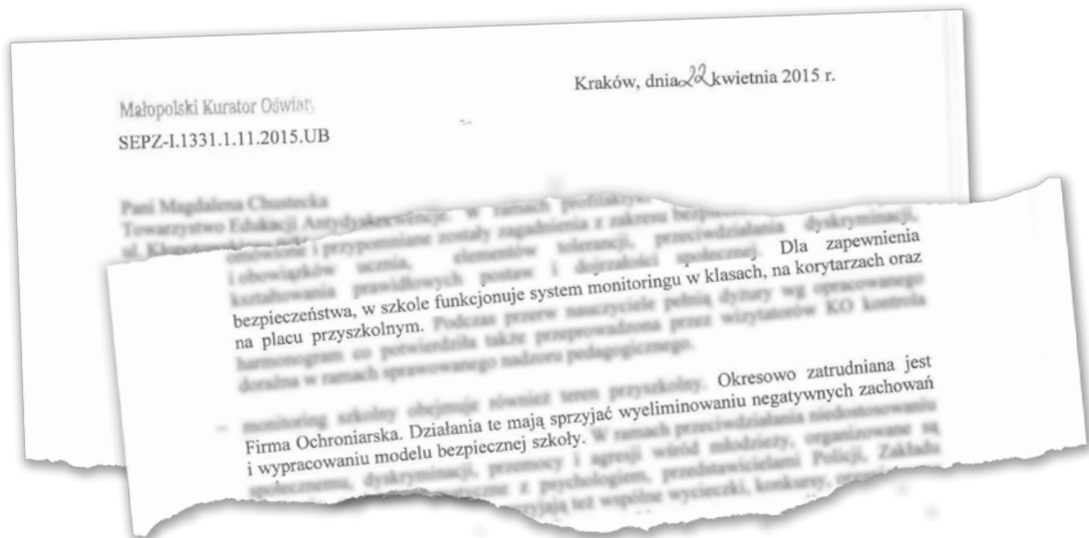
W sprawie dyskryminacji ze względu na stopień sprawności zwracaliśmy się do Małopolskiego Kuratora Oświaty, pytając o sytuację gnębienia przez rówieśników ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w zasadniczej szkole zawodowej w Tarnowie (według wyjaśnień kuratora – ucznia bez orzeczenia o niepełnosprawności, z trudnościami w nauce, uczącego się w gimnazjum) oraz do Dolnośląskiego Kuratora Oświaty, wnioskując o informację publiczną dotyczącą restrykcyjnego regulaminu wchodzenia do klasy w szkole integracyjnej (który w jednakowy sposób godził zarówno w uczniów/uczennice z autyzmem i z nadpobudliwością psychoruchową, jak i dzieci bez orzeczeń o niepełnosprawności).

Działania podjęte przez szkołę w reakcji na agresywne zachowania rówieśników względem gimnazjalisty z Tarnowa można streścić w następujący sposób: zapewnienie uczniowi wsparcia psychologicznego, pedagogicznego i terapeutycznego; rozmowy wyjaśniające, wychowawcze i dyscyplinujące ze sprawcami przemocy, w tym wyznaczenie im kar regulaminowych; podniesienie na godzinach wychowawczych takich tematów jak: „bezpieczeństwo w szkole, prawa i obowiązki ucznia, elementy tolerancji, przeciwdziałania dyskryminacji, kształtowania prawidłowych postaw i dojrzałości społecznej”. Działania, które w opinii dyrekcji placówki i kuratora mają „sprzyjać wyeliminowaniu negatywnych zachowań i wypracowaniu modelu bezpiecznej szkoły”, to szkolny system monitoringowy (w klasach, na korytarzach, na placu przyszkolnym). „Okresowo zatrudniana jest firma ochroniarska³⁰³ – pisze w liście kurator³⁰⁴. W dążeniu do wyjaśnienia sprawy oraz eliminacji podobnych zdarzeń w przyszłości, szkoła na bieżąco współpracuje z policją. Charakter przywołanych działań wskazuje, że kadra pedagogiczna placówki w dużej mierze utożsamia przeciwdziałanie dyskryminacji z różnymi środkami kontroli, które mają dyscyplinować wychowanków do poprawnego zachowania. Jest mało prawdopodobne, że w efekcie programu monitorowania szkoły uczniowie i uczennice zrozumieją mechanizm prześladowań oraz jego

302 List Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji z dn. 02.06.2015 r.

303 List Małopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 22.04.2015 r.

304 Interesujące w tej sprawie jest to, że – jak przywołuje kurator – „o przedmiotowym zdarzeniu dyrekcja Zespołu Szkół Niepublicznych w Tarnowie powzięła informację dopiero po złożeniu przez Ojca poszkodowanego zawiadomienia na Policję. Uczeń nie zgłaszał wcześniej żadnych niepokojących sygnałów. Dopiero w obecności funkcjonariuszy, pedagogów i wicedyrektora szkoły przedstawił zdarzenia, do których miało dojść w szkole i poza jej terenem”. Jest to spójne z wynikami badań Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej „Dyskryminacja w szkole – obecność nieusprawiedliwiona”. Uczniowie i uczennice ukrywają sytuacje bycia nękanymi w szkole z powodu braku zaufania do dorosłych oraz z obawy, że zaczną być postrzegani jako słabi.

negatywne konsekwencje dla wszystkich osób ze szkolnej społeczności.

Drugą sprawą podejmowaną w kontekście dzieci z niepełnosprawnościami był „Regulamin wejścia do klasy”, stosowany w szkole podstawowej, opisywany przez media w następujący sposób: „Dzieci powinny być ustawione w kolejności alfabetycznej, mają plecaki położone na ziemi tuż przy prawej nodze, ręce są ułożone wzdłuż tułowia, patrzą prosto, nie wydają dźwięków i nie wykonują ruchów”³⁰⁵. Ponieważ placówka ma charakter szkoły integracyjnej, a regulamin był stosowany wobec wszystkich wychowanków, niezależnie od rodzaju niepełnosprawności, praktykę przedstawioną w prasie opisałyśmy jako nadużycia i przemoc psychiczną ze względu na wiek. W liście do kuratorium pytałyśmy m.in. o to, jakie zostały podjęte działania przez dyrekcję szkoły podstawowej w Legnicy we wspomnianej sprawie, mające uchronić dzieci przed nadużyciami i przemocą psychiczną ze strony pracowników i pracownic szkoły (o ile stan faktyczny pokrywał się z relacją opisaną w mediach). Podobnie jednak jak w poprzednich sprawach, na pierwszym planie kontroli przeprowadzonej przez nadzór pedagogiczny była nie faktyczna sytuacja dzieci, ale „zakres funkcjonowania w szkole klas terapeutycznych i organizacji w nich pomocy psychologiczno-pedagogicznej, przestrzegania praw uczniów w kontekście opiniowania przez nich obowiązujących w szkole regulaminów/procedur oraz współpracy z rodzicami” oraz „zakres funkcjonowania «Szkolnego systemu motywacyjno-żetonowego» oraz zasad pracy z uczniami trudnymi wychowawczo, w kontekście zapisów prawa wewnętrznego, ze szczególnym uwzględnieniem statutu szkoły”. Z gąszczu

305 amat, jk, lukows, U. Bąk, *Szkola czy obóz karny? Musztra w Legnicy*, TVP Wrocław, 11.03.2015, <http://wroclaw.tvp.pl/19209268/szkola-czy-oboz-karny-musztra-w-legnicy> (dostęp: 15.01.2016).

informacji o przepisach prawa i wyliczeń związanych z liczbą dzieci posiadających opinie o potrzebie uczęszczania do klas terapeutycznych wyłania się kilka zapisów istotnych z punktu widzenia zabezpieczenia dziecka przed dyskryminacją i przemocą motywowaną uprzedzeniami. Jest to stwierdzenie, że niektóre fragmenty „Propozycji konsekwencji” oraz „Pakietu nagród” (opisane w „Zasadach pracy z uczniami sprawiającymi problemy wychowawcze”) budzą zastrzeżenia. Dodatkowo, wizytatorzy zalecili, aby „w oddziaływaniach pedagogicznych dotyczących kar bezwzględnie przestrzegać zasady podmiotowego traktowania ucznia oraz stosować takie nagrody, które stymulują proces uczenia się”. „Procedura wejścia do klasy” budzi wątpliwości nadzoru pedagogicznego ze względu na fakt, że była ona projektowana z myślą o uczniach autystycznych, w tym z zespołem Aspergera i nadpobudliwością psychoruchową, podczas gdy do szkoły uczęszczają bardzo różne dzieci, z orzeczeniami o różnych niepełnosprawnościach³⁰⁶. Dobrą praktyką, zastosowaną przez kuratorium w tym przypadku jest zwrócenie się o opinię w sprawie merytorycznej analizy zapisów zawartych w „Procedurze wejścia do klasy” oraz zawartych w „Systemie motywacyjno-żetonowym” do podmiotu zewnętrznego – Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Edukacji we Wrocławiu.

Z tabelarycznego przedstawienia spraw, które podjął zespół badawczy, wynika, że pytałyśmy także o wyjaśnienia dotyczące dyskryminacji ze względu na miejsce zamieszkania (wieś i mniejsze miejscowości), status społeczno-ekonomiczny oraz o przemoc motywowaną romofobią. Kuratoria nie podjęły jednak w powyższych kwestiach interwencji.

Komentarz do sprawy w Legnicy – rygorystyczny regulamin wejścia do sal lekcyjnych w szkole podstawowej

dr Beata Rola, MAZOWIECKIE SAMORZĄDOWE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI, AKADEMIA PEDAGOGIKI SPECJALNEJ IM. MARII GRZEGORZEWSKIEJ W WARSZAWIE

Propozycja oddziaływań terapeutycznych, zaproponowana przez nauczycieli SP nr 2 w Legnicy, w mojej ocenie, nie jest tak jednoznacznie negatywna, jak przedstawiają to doniesienia medialne. Psychologiczna opieka w przypadku zaburzeń zachowania przewiduje oddziaływania zgodne z terapią poznawczo-behavioralną. Z dokumentów sporządzonych w wyniku kontroli przeprowadzonej przez Kuratorium Oświaty we Wrocławiu wynika, iż nauczyciele i terapeuci stosowali ten rodzaj terapii w celu kształtowania umiejętności adaptacyjnych i opanowania technik samokontroli wśród uczniów wymagających tego typu wsparcia. Wybór metody oparty był na wielospecjalistycznej

---

306 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 14.05.2015 r. wraz z załącznikami – protokoły kontroli doraźnej.

diagnozie, doświadczeniu kadry pedagogicznej, akceptacji rodziców i wiedzy zainteresowanych podopiecznych. Można zatem przypuszczać, iż intencje owych działań miały służyć jak najlepszemu rozwojowi dzieci i młodzieży. Jednak pomimo pozytywnych założeń, realizacja tej metody nosi wyraźne znamiona nadużycia. Przyczyniło się do tego wprowadzenie zasad o zbyt rygorystycznym charakterze, które pozbawiły uczniów podstawowego atrybutu danego człowiekowi, jakim jest podmiotowość. Nadmiar zakazów i nakazów uniemożliwił uczniom swobodę w zakresie budowania dialogu, dokonywania wyborów, przyjmowania odpowiedzialności oraz zrozumienia złożonych sytuacji społecznych. Tym samym pozbawił ich indywidualności i autonomii. W konsekwencji, doszło do naruszenia ich poczucia godności, szacunku i bezpieczeństwa, a co za tym idzie, obniżenia rozwoju potencjału poznawczego dzieci. W takiej sytuacji niepokój różnych instytucji wydaje się całkowicie uzasadniony. Niestety, charakter tych interwencji nie polegał na udzieleniu szkole wsparcia w zakresie funkcjonowania systemu, w którym dziecko z zaburzeniami zachowania często stanowi najsłabsze ogniwo. Kontrola organu prowadzącego szkołę (KO) skupiła się bowiem na aspektach prawnych funkcjonowania szkoły i potwierdziła jedynie niewielkie uchybienia formalne w pracy szkoły oraz wskazała na dodatkowe strategie pracy w ramach terapii behawioralnej. W moim odczuciu, są to mało znaczące wskazówki, które pominęły najważniejszy aspekt omawianego problemu – rolę atmosfery sprzyjającej uczeniu się, czyli budowanie „ducha szkoły”. Zrozumienie tej sytuacji kieruje działania na dodatkowe obszary – nie tylko dotyczące nauczycieli, ale i samego dyrektora, w tym tzw. działań na rzecz demokratyzacji szkoły. Moim zdaniem, w opisywanej sytuacji widać dobrą wolę nauczycieli, którzy z chęci niesienia pomocy przesadzili w stosowanych technikach. Natomiast zabrakło im zdolności postrzegania ucznia jako wolnej osoby, która bez względu na wpływy i uwarunkowania zewnętrzne posiada prawo do samodzielnego kształtowania swego losu, nawet w ramach technik poznawczo-behawioralnych. Z pewnym żalem stwierdzam pominięcie tego aspektu w protokołach pokontrolnych i brak propozycji wsparcia szkoły w tym zakresie.

5.3 Działania instytucji oświatowych podnoszące kompetencje nauczycieli i nauczycielek do reagowania na dyskryminację

Na wstępie należy z całą mocą podkreślić, że wyniki i wnioski dotyczące działań edukacyjnych adresowanych do kadry pedagogicznej w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji odnoszą się do stanu zaprezentowanego przez te podmioty w odpowiedzi na nasze zapytania. Jako zespół badawczy nie weryfikowałyśmy ani nie uzupełniałyśmy udzielonych nam informacji za pomocą dodatkowych źródeł

(np. poprzez analizę stron internetowych kuratoriów oświaty czy uczestnictwo w wyżej wymienionych inicjatywach). Urzędniczki i urzędnicy często stosowali też w listach formę, która nie pozwala z całą pewnością stwierdzić, kto był organizatorem wydarzenia (np. „zorganizowano konferencję”). W takich przypadkach – zakładając, że pytanie dotyczyło działań podejmowanych przez instytucję, która była adresatem listu, wychodziłyśmy z założenia, że przedsięwzięcie to zostało (współ)zorganizowane właśnie przez dane kuratorium oświaty.

Na podstawie analizy korespondencji z resortem edukacji i kuratoriami oświaty wyłaniają się cztery strategie, realizowane przez te instytucje w zakresie podnoszenia antydyskryminacyjnych kompetencji kadry pedagogicznej. Strategie te można uszeregować według stopnia zaangażowania w problematykę przeciwdziałania dyskryminacji w szkole. Są to: realizowanie zadań na minimalnym poziomie, wymaganym w przepisach prawa; upowszechnianie inicjatyw realizowanych przez inne instytucje i organizacje; samodzielne inicjowanie i realizowanie działań z zakresu edukacji antydyskryminacyjnej. Osobną kategorię stanowią działania, które – wnioskując po opisach – nie są związane z przeciwdziałaniem dyskryminacji, a za takowe są postrzegane.

5.3.1 Brak informacji

Kilka instytucji w ogóle nie odpowiedziało na pytanie, dotyczące podnoszenia kompetencji antydyskryminacyjnych wśród kadry pedagogicznej (Lubelski Kurator Oświaty w liście z 28 maja 2015 r.; Ministerstwo Edukacji Narodowej w liście z dnia 25 czerwca 2015 r.; Kujawsko-Pomorski Kurator Oświaty w liście z dnia 1 lipca 2015 r.; Łódzki Kurator Oświaty w liście z dnia 28 sierpnia 2015 r.). Z kolei Pomorski Kurator Oświaty w liście z dnia 11 czerwca 2015 r. udzielił nam odpowiedzi na zupełnie inne pytanie niż zadane we wniosku – na temat działań podejmowanych w celu zwiększenia kompetencji nauczycieli pracujących w województwie pomorskim w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczniom i przeciwdziałania przemocą (tymczasem pytanie dotyczyło przeciwdziałania i reagowania na dyskryminację i przemoc motywowaną uprzedzeniami)³⁰⁷.

5.3.2 Realizowanie zadań z innych obszarów tematycznych

Za charakterystyczną odpowiedź instytucji można uznać wskazanie na bardzo różne inicjatywy podejmowane bądź promowane przez instytucję, częstokroć niemające wiele wspólnego z problematyką przeciwdziałania dyskryminacji. Jako wyrazisty przykład można przytoczyć obszerny, kilkustronicowy opis Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dnia 14 maja 2015 r., w którym referuje on działania służące ochronie zdrowia psychicznego, w tym (jako jeden z wielu punktów) „wdrożenie działań wychowawczych mających na celu eliminowanie zagrożeń

307 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 11.06.2015 r.

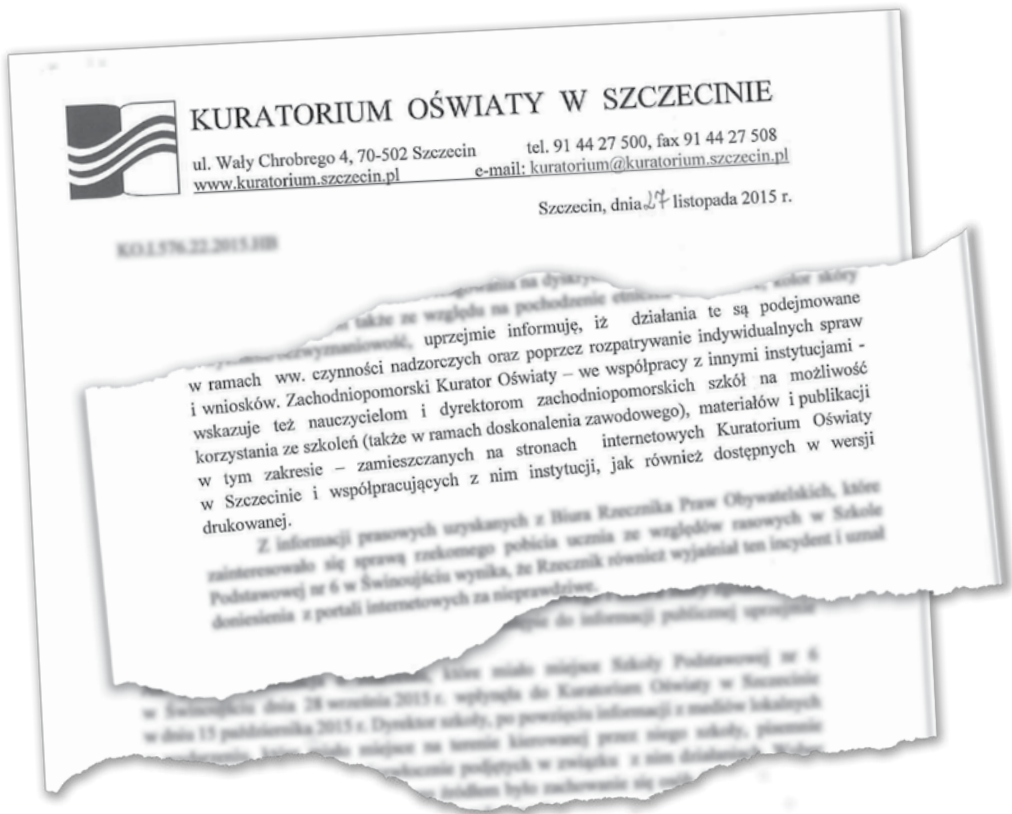
oraz wzmacnianie właściwych zachowań społecznych poprzez: 1) warsztaty edukacyjno-wychowawcze jako profilaktykę zagrożeń dla zdrowia psychicznego uczniów; 2) zajęcia profilaktyczne przeciw przemocy rówieśniczej promujące pozytywne postawy koleżeńskie; 3) rady szkoleniowe dla nauczycieli w zakresie profilaktyki zdrowia psychicznego uczniów; 4) projekt edukacyjno-zdrowotny «Dbamy o zdrowie swoje i innych»; w tym również spektakle teatralne, tematykę godzin wychowawczych związaną z profilaktyką uzależnień, zaburzeń zachowania i emocji, informowanie o negatywnym wpływie alkoholu na organizm człowieka, informowanie o racjonalnym odżywianiu się, pogadanki o uzależnieniach wśród młodzieży, informacje o czynnikach, które wpływają pozytywnie na zdrowie i samopoczucie, informacje o zachowaniach sprzyjających i zagrażających zdrowiu³⁰⁸. Pojawia się pytanie, czy instytucja, która definiuje jako przeciwdziałanie dyskryminacji warsztaty realizowane przez Sanepid pn. „Znajdź Właściwe Rozwiązanie – program profilaktyki palenia tytoniu”, jest w stanie służyć szkołom merytoryczną pomocą oraz celową oceną realizacji wymagania „działania antydyskryminacyjne obejmujące całą społeczność szkoły”.

Takie błędne bądź nieprecyzyjne rozumienie działań zapobiegających dyskryminacji w szkole nie jest znamienne tylko dla kuratora oświaty we Wrocławiu. Kilukrotnie udzielono nam ogólnikowych informacji na temat działań prowadzonych w obszarze przeciwdziałania przemocy i kwestii bezpieczeństwa w szkole. Zagadnienia związane z przemocą stanowią ważny element wiedzy o tym, jakie mogą być przejawy dyskryminacji. Z kolei brak poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni szkoły może być skutkiem m.in. doświadczania dyskryminacji. Mechanizm towarzyszący przemocy rówieśniczej jest jednak odmienny od zachowań motywowanych uprzedzeniami – wymaga innego aparatu pojęciowego, innej diagnozy oraz innych środków zapobiegawczych. Choć nie można tego stwierdzić z całą pewnością, to jednak – czytając przywoływaną korespondencję, miałyśmy silne przeświadczenie, że ich autorom kwestie zachowań agresywnych w szkole „zlewają się” z dyskryminacją i przemocą motywowaną uprzedzeniami.

Jako jeden z kilku przykładów takich wypowiedzi można podać inicjatywę Pomorskiego Kuratora Oświaty. Píše on o planowanych na ten rok szkoleniach dla nauczycieli: „Profilaktyka zachowań agresywnych”, „Postępowanie wobec agresji i przemocy w szkole oraz środowisku rodzinnym ucznia”, „Profilaktyka przemocy i agresji oraz promowanie zdrowego stylu życia w ramach programu Bezpieczna i Przyjazna szkoła” oraz współorganizacja i patronat nad „Przystankiem PAT”, którego celem jest „ograniczenie wśród młodzieży szkolnej skali występowania zjawisk patologicznych, w tym używania substancji psychoaktywnych i przemocy

---

308 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 14.05.2015 r.

rówieńniczej”³⁰⁹. Z kolei Podkarpacki Kurator Oświaty wskazuje na inne zrealizowane zadania: „W ubiegłym roku w ramach doskonalenia dyrektorów i nauczycieli został przeprowadzony kurs: «Doskonalenie kompetencji dyrektora w zakresie odpowiedzialności za bezpieczeństwo dzieci uczniów – realizacja obowiązujących procedur»”³¹⁰.

5.3.3 Realizowanie zadań na minimalnym poziomie

Informacje udzielone w tym zakresie mają charakter referowania albo parafrazowania przepisów prawnych mówiących o zadaniach nadzoru pedagogicznego³¹¹. Instytucje stosujące tę retorykę, powołując się na podstawy prawne, częstokroć nie podają żadnych konkretnych przykładów realizacji tych zadań. Jako ilustracja takiej odpowiedzi może posłużyć cytat z listu Zachodniopomorskiego

309 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 10.06.2015 r.

310 List Podkarpackiego Kuratora Oświaty z dn. 30.06.2015 r.

311 Zakres zadań nadzoru pedagogicznego określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. 2015, poz. 1270).

Kuratora Oświaty: „Uprzejmie informuję, iż działania te [zwiększanie kompetencji kadry oświatowej do przeciwdziałania i reagowania na dyskryminację oraz przemoc motywowaną uprzedzeniami – przyp. red.] są podejmowane w ramach ww. czynności nadzorczych oraz poprzez rozpatrywanie indywidualnych spraw i wniosków. Zachodniopomorski Kurator Oświaty – we współpracy z innymi instytucjami – wskazuje też nauczycielom i dyrektorom zachodniopomorskich szkół na możliwość korzystania ze szkoleń (także w ramach doskonalenia zawodowego), materiałów i publikacji w tym zakresie – zamieszczanych na stronach internetowych Kuratorium Oświaty w Szczecinie i współpracujących z nim instytucji, jak również dostępnych w wersji drukowanej”³¹². Jeszcze bardziej oszczędny w tym wątku jest Dolnośląski Kurator Oświaty w liście z 5 maja 2015 r., który „dokonuje oceny stopnia spełniania wymagania «Szkola lub placówka wspomaga rozwój uczniów, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji» w obszarze: «W szkole lub placówce są realizowane działania antydyskryminacyjne obejmujące całą społeczność szkoły lub placówki» w ramach ewaluacji zewnętrznych, zakończonych raportami (...)”³¹³. Podobną strategię deklaruje Wielkopolski Kurator Oświaty w liście z dnia 31 marca 2015 r.: „KO w Poznaniu w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego przeprowadza w szkołach zewnętrzne badania ewaluacyjne w zakresie bezpieczeństwa uczniów (obszar: Działania szkoły lub placówki zapewniają uczniom bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne), relacji panujących w szkole (obszar: Zasady postępowania i współżycia w szkole lub placówce są uzgodnione i przestrzegane przez uczniów, pracowników szkoły, rodziców, a relacje między wszystkimi członkami społeczności szkolnej są oparte na wzajemnym szacunku i zaufaniu) oraz działań antydyskryminacyjnych (obszar: W szkole lub placówce są realizowane działania antydyskryminacyjne obejmujące całą społeczność szkoły lub placówki)”³¹⁴.

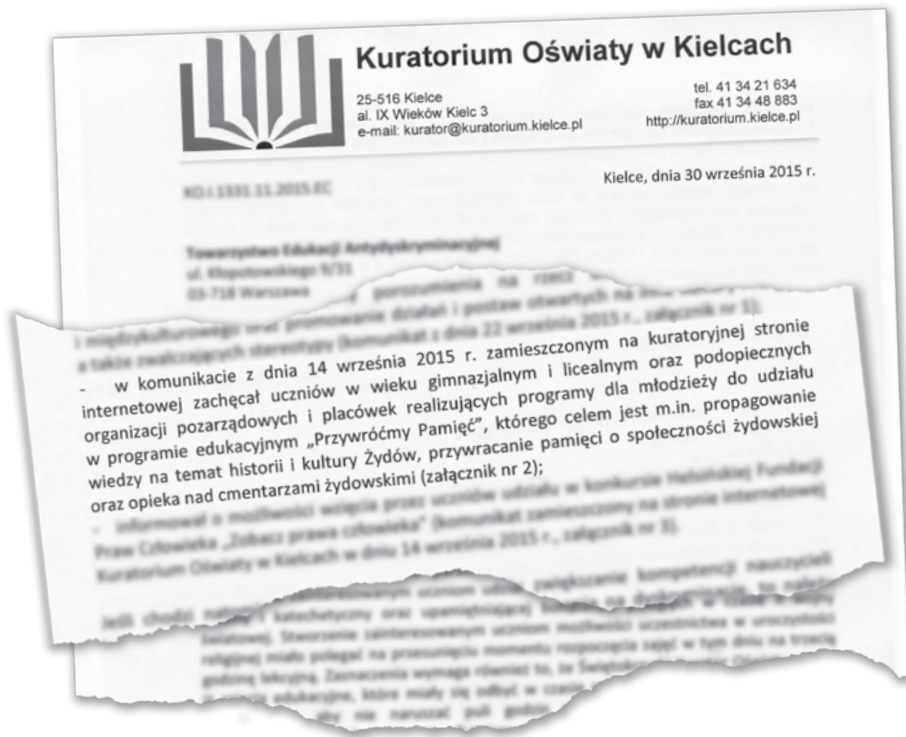
5.3.4 Upowszechnianie informacji o inicjatywach innych instytucji

Połowa kuratoriów, z którymi prowadziłyśmy korespondencję, upowszechnia za pomocą swoich kanałów informacje i materiały autorstwa innych instytucji i organizacji, które są związane z problematyką dyskryminacji. Najpełniej oddaje to poniższy cytat z pisma Podkarpackiego Kuratora Oświaty: „Kuratorium Oświaty podejmuje działania propagujące równość i tolerancję poprzez upublicznianie na stronie internetowej kuratorium informacji o różnego rodzaju przedsięwzięciach, konferencjach, programach mających na celu przeciwdziałanie przemocy w szkołach bądź też wspierające inicjatywy dążące do propagowania idei tolerancji i równości. Przykładem może być ostatnio zamieszczone zaproszenie na bezpłatne

312 List Zachodniopomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 27.11.2015 r.

313 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 05.05.2015 r.

314 List Wielkopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 31.03.2015 r.

warsztaty Szkoły Dialogu realizowane pod patronatem MEN i z rekomendacją Rzecznika Praw Obywatelskich³¹⁵. Niektóre instytucje nie tylko zamieszczają ogłoszenia o projektach, ale wprost zachęcają do wzięcia w nich udziału („w komunikacie z dnia 14 września 2015 r. zamieszczonym na kuratorskiej stronie [kurator – przyp. red.] zachęcał uczniów (...) do udziału w programie edukacyjnym «Przywróćmy Pamięć», którego celem jest m.in. propagowanie wiedzy na temat historii i kultury Żydów, przywracanie pamięci o społeczności żydowskiej oraz opieka nad cmentarzami żydowskimi³¹⁶). Należy podkreślić, że istnieje zasadnicza różnica pomiędzy umieszczaniem „linków” do poszczególnych wydarzeń na stronie instytucji bez żadnego komentarza a aktywnym informowaniem i rekomendacją kuratora. To drugie podejście wskazuje, że przeciwdziałanie dyskryminacji jest traktowane przez instytucję oświatową jako ważny obszar pogłębienia kompetencji uczniów i dorosłych.

Poza komunikatami o dostępnych dla kadry nauczycielskiej i uczniów/uczenic szkoleniach i innych przedsięwzięciach, zdarza się, że kurator dystrybuuje w szkołach i placówkach materiały dydaktyczne i informacyjne („plakaty oraz materiały broszurowe fundacji Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć w ramach

315 List Podkarpackiego Kuratora Oświaty z dn. 30.06.2015 r.

316 List Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty z dn. 30.09.2015 r.

prowadzonej kampanii społecznej «Daj im szansę», która zorganizowana była na rzecz osób szczególnej troski poszukujących ochrony w Polsce i ubiegających się o status uchodźcy³¹⁷; film zrealizowany przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej „Porozmawiajmy o tym, co nas łączy, promocja mediacji międzykulturowej w szkole” oraz ulotki dotyczące działań promujących używanie języków mniejszościowych i języka regionalnego w szkole wykonane przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji³¹⁸).

Niektóre kuratoria wskazywały także, że stale współpracują z organizacjami pozarządowymi, Pełnomocnikami Wojewodów ds. mniejszości narodowych i etnicznych (Mazowiecki Kurator Oświaty, Wielkopolski Kurator Oświaty, Dolnośląski Kurator Oświaty). Trzy instytucje zaznaczyły, że pracują lub pracowały w zespołach związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji (Mazowiecki Kurator Oświaty w zespole ds. przeciwdziałania nietolerancji wobec grup mniejszościowych oraz grup zagrożonych wykluczeniem przy Wojewodzie Mazowieckim; Pomorski Kurator Oświaty w Zespole ds. modelu integracji imigrantów i imigrantek przy Prezydencie Miasta Gdańska³¹⁹; Dolnośląski Kurator Oświaty w „zespole doradczym, zajmującym się sytuacją Romów koczujących na terenie Wrocławia”³²⁰).

5.3.5 Aktywne działania antydyskryminacyjne

Kuratoria oświaty z własnej inicjatywy podejmują problematykę przeciwdziałania dyskryminacji, korzystając ze swoich kompetencji m.in. związanych z realizacją grantów kuratora. Dziewięć z trzynastu kuratorów oświaty, którym zespół badawczy zadawał pytania, przyznało, że organizuje lub współorganizuje antydyskryminacyjne działania edukacyjne. Należy w tym miejscu podkreślić, że zakres tych przedsięwzięć był bardzo zróżnicowany. Najczęściej wsparcie to przybierało formę pojedynczego wydarzenia (konferencja Pomorskiego Kuratora Oświaty pt. „Uczeń nadpobudliwy, z ADHD, niedostosowany społecznie w szkole”³²¹, akcja plakatu i w przestrzeni publicznej na Światowy Dzień Świadomości Autyzmu, współorganizowana przez Dolnośląskiego Kuratora Oświaty „Nie bądź zielony w kwestii autyzmu, bądź na niebiesko”³²²).

W problematyce podejmowanej przez kuratoria zdecydowanie dominują dwa zagadnienia. Pierwsze związane jest z ogólną tematyką przeciwdziałania dyskryminacji (np. cykl konferencji w czterech miastach w województwie lubelskim „Jawna i ukryta dyskryminacja wśród uczniów oraz w relacjach nauczyciel–uczeń

317 List Podlaskiego Kuratora Oświaty z dn. 22.04.2015 r.

318 List Mazowieckiego Kuratora Oświaty z dn. 28.08.2015 r. oraz List Podlaskiego Kuratora Oświaty z dn. 22.04.2015 r.

319 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 21.08.2015 r.

320 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 04.12.2015 r.

321 List Pomorskiego Kuratora Oświaty z dn. 21.08.2015 r.

322 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 14.05.2015 r.

– jej przejawy i zapobieganie³²³; konferencja w Mławie „Szkoła bez dyskryminacji – bezpieczna szkoła”³²⁴; konferencja Wielkopolskiego Kuratora Oświaty „Mniejszości – edukacja i ochrona przed dyskryminacją”³²⁵; konferencja Podlaskiego Kuratora Oświaty „Działania antydyskryminacyjne w szkole w kontekście potrzeb, możliwości rozwojowych i praw dziecka”³²⁶). Drugi temat często podejmowany przez kuratoria związany jest z wielokulturowością oraz dyskryminacją rasową i ksenofobią, np. konferencja Wielkopolskiego Kuratora Oświaty: „Wielokulturowość w szkole polskiej”³²⁷; zachęcanie dyrektorów przez Mazowieckiego Kuratora Oświaty do włączania się w programy edukacyjne na temat problematyki „zwalczania i przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji w kontekście praw człowieka”³²⁸). Szczególnie dużo działań w tym zakresie zadeklarowało

323 List Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 27.11.2015 r.

324 List Mazowieckiego Kuratora Oświaty z dn. 25.08.2015 r.

325 List Wielkopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 26.08.2015 r.

326 List Podlaskiego Kuratora Oświaty z dn. 25.11.2015 r.

327 List Wielkopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 26.08.2015 r.

328 List Mazowieckiego Kuratora Oświaty z dn. 25.08.2015 r.

Podlaskie Kuratorium Oświaty, m.in. we współpracy z urzędem miasta i wojewodą podlaskim (konkurs „Podlaska Mozaika” – działania promujące postawę tolerancji i otwartości wobec innych kultur i narodów, projekt pn. „Każdy jest Inny, czyli podlaski program rozwijania wrażliwości na różnorodność kulturową”³²⁹).

Na podstawie korespondencji z kuratoriami oświaty trudno wywnioskować, czy podnoszenie problematyki związanej z konkretnymi przejawami dyskryminacji na gruncie pochodzenia etnicznego/narodowego i kulturowego wynika z diagnozy sytuacji w województwach, czy jest wynikiem innych decyzji (warto podkreślić, że monitoring był prowadzony od marca 2015 roku, kiedy kwestia tzw. kryzysu migracyjnego w Europie nie była jeszcze przedmiotem publicznej debaty).

Na uwagę zasługuje liczba i różnorodność działań podejmowanych przez dwie instytucje: Mazowieckiego Kuratora Oświaty (oraz Delegatury w Płocku, Radomiu i Siedlcach) i Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty. Po pierwsze, obraz, jaki wyłania się z odpowiedzi na zapytania, każe sądzić, że inicjatywy rozwijane przez te instytucje nie są pojedynczymi, incydentalnymi wydarzeniami. Po drugie, ośrodki te korzystają z wielu narzędzi do informowania oraz edukowania kadry pedagogicznej o zjawisku dyskryminacji. Po trzecie, są to aktywne działania, które wykraczają poza konieczne minimum, czasami również poza przyjętą rutynę. Nie są to tylko konferencje, ale także szkolenia, publikowanie komunikatów autorstwa kuratora, narady dyrektorskie oraz inne spotkania. „Tematyka ta była poruszana na naradzie z dyrektorami w dniu 18 czerwca 2015 r. – pisze Świętokrzyski Kurator Oświaty. Ponadto w komunikacie zamieszczonym w dniu 6 lipca 2015 r. na stronie internetowej Kuratorium Oświaty w Kielcach, Świętokrzyski Kurator Oświaty zobowiązał dyrektorów szkół i placówek z terytorium województwa świętokrzyskiego, aby ci w roku szkolnym 2015/2016 zwrócili szczególną uwagę na problemy związane z różnymi formami dyskryminacji. Kurator podkreślił również, że dyrektorzy są zobligowani do wyeksponowania w statutach szkół i placówek oraz w programach wychowawczych i profilaktycznych działań związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji³³⁰”. Inną poradę – skierowaną do przedstawicieli kościołów i związków wyznaniowych odpowiedzialnych za nauczanie religii w szkołach – zorganizował Mazowiecki Kurator Oświaty. Dyskutowana na niej była „rola nauczyciela religii w procesie tworzenia warunków na rzecz wzajemnego dialogu kultur i szerzenia kultury pokoju oraz budowania pomostów między narodami”³³¹.

Inną, ciekawą formą poszerzania wiedzy wśród pracowników i pracownic szkół są artykuły problemowe w prasie branżowej. Z takiej metody skorzystał Mazowiecki Kurator Oświaty, publikując na łamach „Oświaty Mazowieckiej” artykuły dotyczące równego traktowania w szkole („Równe traktowanie standardem dobrej

329 List Podlaskiego Kuratora Oświaty z dn. 25.11.2015 r.

330 List Świętokrzyskiego Kuratora Oświaty z dn. 20.08.2015 r.

331 List Mazowieckiego Kuratora Oświaty z dn. 25.08.2015 r.

szkoly”), informacje o edukacji dzieci z mniejszości narodowych i etnicznych³³². Dolnośląski Kurator Oświaty wykorzystał swoje kompetencje do przeprowadzenia badań sondażowych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych z terenu województwa dotyczących metod diagnostycznych stosowanych podczas badań dzieci i młodzieży wielojęzycznych i wielokulturowych, w tym dzieci romskich oraz potrzeb poradni w tym zakresie³³³. Te nieliczne, wskazane w listach od instytucji oświatowych działania, wykraczające poza organizację pojedynczych konferencji, wskazują, jakimi możliwościami dysponują kuratoria.

W prawie wszystkich zapytaniach o działania informacyjne i edukacyjne adresowane do kadry dydaktycznej, pytałyśmy o inicjatywy związane z przedmiotem sprawy. Przykładowo – w sprawie homofobicznych wypowiedzi nauczycielki pytałyśmy, czy kuratorium oświaty podejmuje działania antydyskryminacyjne w szczególności w odniesieniu do orientacji seksualnej. Z kolei, zwracając się do kuratora w sprawie wymuszonych opłat za świadectwa szkolne, zwróciłyśmy się z zapytaniem, czy instytucja podejmuje działania w celu podniesienia wiedzy i umiejętności pracowników oświaty w odniesieniu do statusu społeczno-ekonomicznego uczniów i uczennic. Ciekawe jest to, że antydyskryminacyjne działania instytucji, które były związane z tematyką konkretnej mniejszości, dotyczyły tylko czterech przesłanek (niezależnie od tego, czy były to zadania jedynie promowane, czy realizowane przez instytucje): mniejszości etnicznych i narodowych oraz różnic kulturowych (w tym wyraźnie odrębne inicjatywy poświęcone kulturze i historii żydowskiej oraz romskiej), wybranych niepełnosprawności oraz stanu zdrowia (uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną, sensoryczną, somatyczną, z diagnozą ADHD, autyzmem, syndromem Tourette’a; uczniowie z zaburzeniami psychicznymi oraz temat edukacji włączającej) oraz statusu imigranta lub uchodźcy. W korespondencji z kuratoriami pojawiały się także takie wskazania na konkretne formy dyskryminacji, jak rasizm/dyskryminacja rasowa i ksenofobia. W jednym przypadku kurator oświaty uzasadniał obecność tematyki przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, podając przykład jednego z tematów kursu doskonalącego „Istota mobbingu i dyskryminacji w grupie oraz sposoby postępowania w sytuacji mobbingu i dyskryminacji w szkole”³³⁴. Warto zauważyć, że problematyka mobbingu nie jest zagadnieniem związanym z mechanizmem dyskryminacji (choć potocznie często jest z nią utożsamiana). Dodatkowo, samo pojawienie się zagadnienia mobbingu czy dyskryminacji nie oznacza, że automatycznie odnosi się ono do kwestii płci. Jako drugi przykład związany z tą problematyką kurator wskazał objęcie patronatem konferencji metodycznej „Przyczyny i zapobieganie zachowaniom ryzykownym w obszarze seksualności młodzieży”.

---

332 List Mazowieckiego Kuratora Oświaty z dn. 25.08.2015 r.

333 List Dolnośląskiego Kuratora Oświaty z dn. 04.12.2015 r.

334 List Łódzkiego Kuratora Oświaty z dn. 03.12.2015 r.

W ani jednej odpowiedzi kuratora i resortu edukacji nie pojawiły się żadne przykłady działań edukacyjnych związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, wiek, status społeczno-ekonomiczny, wygląd czy miejsce zamieszkania.

5.4 Podsumowanie

Zebrany materiał badawczy dotyczący sposobów reagowania instytucji oświatowych na zdarzenia dyskryminacyjne wskazuje, że na 29 doniesień medialnych zweryfikowanych jako zgodnych lub częściowo zgodnych ze stanem faktycznym, w czterech sprawach kuratorium nie podjęło działań, argumentując to kwestiami formalnymi (charakter sprawy wykracza poza kompetencje instytucji lub brak wpłynięcia na adres instytucji formalnej skargi).

Przeważająca część odpowiedzi przesłanych przez kuratoria oświaty lub resort edukacji prezentowała w całości lub w większości przebieg oraz wyniki badania prawnej i proceduralnej poprawności działań szkół. Retoryka taka wydaje się być cechą całego systemu nadzoru pedagogicznego (i zapewne całej maszyny biurokratycznej jako takiej)³³⁵. Często w całej obszernej korespondencji poświęconej danej sprawie całkowicie zniknęła postać osoby lub grupy, która doświadczyła nierównego traktowania, a w centrum rozważań znajdowała się poprawność i kompletność zapisów regulaminów szkolnych. Nieco innej, choć równie odhumanizowanej narracji używa resort edukacji, odpowiadając na pytania związane z obecnością w polskim systemie oświaty takich struktur dyskryminacyjnych jak przemoc seksualna wobec dziewcząt czy rzymskokatolickie praktyki religijne. Ministerstwo Edukacji Narodowej przede wszystkim przywołuje obowiązujące ramy prawne (a nie faktycznie podjęte działania w celu realizacji przepisów prawa).

Kuratoria posługują się przede wszystkim narzędziem kontroli doraźnej (czasami poprzedzając ten krok przeprowadzeniem działań wyjaśniających). Kilukrotnie wizytatorzy skorzystali ze swoich uprawnień, zgłaszając sprawę konkretnego

---

335 Jako przykład takich działań można podać zakres kontroli doraźnej sprawdzającej, czy nie została naruszona zasada wolności sumienia (szkoły odwołały zajęcia w związku z odpustem w parafii pw. św. Jana Chrzciciela oraz uroczystościami z okazji 30. rocznicy koronacji Cudownego Obrazu Matki Boskiej Janowskiej). Formalnie wskazanym przedmiotem kontroli w placówkach była „organizacja zajęć w dniu 8 września 2015 r.”, a jej zakresem objęto: „analizę zapisów statutu szkoły, dzienników zajęć, dziennika świetlicy szkolnej, uchwał rady pedagogicznej, opinii i protokołów organów szkoły, dokumentacji wychowawców klas” oraz rozmowa z dyrektorem szkoły (Załącznik do listu Lubelskiego Kuratora Oświaty z dn. 27.11.2015 r. – protokół kontroli doraźnej). Kolejny przykład dotyczy zmuszania do czynności seksualnych uczennicy ze strony nauczyciela. Tu także kontrola doraźna kuratorium wydaje się być „obok” nadużycia, do jakiego doszło na terenie szkoły. Zakresem interwencji objęto: „prawidłowość udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, prawidłowość sprawowania nadzoru pedagogicznego oraz prawidłowość realizacji i dokumentowania zajęć edukacyjnych w ww. szkole”, oraz „wydano zalecenia dyrektorowi kontrolowanej szkoły dot. aktualizacji statutu oraz udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej” (List Wielkopolskiego Kuratora Oświaty z dn. 31.03.2015 r.).

nauczyciela lub konkretnej nauczycielki do rozpatrzenia przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli.

Najczęściej deklarowana w listach forma wsparcia dla uczniów i uczennic, którzy doświadczyli nadużyć, to pomoc psychologiczno-pedagogiczna. Z kolei w działaniach adresowanych do całej społeczności szkolnej przeważały tematyczne lekcje wychowawcze na temat bezpieczeństwa i profilaktyki agresji w szkole. Znacznie rzadziej w działaniach wychowawczych wprost odnoszono się do dyskryminacyjnego charakteru sytuacji. W wyniku przeprowadzonej kontroli kurator oświaty tylko w dwóch sprawach skonstatował, że członkowie i członkinie kadry pedagogicznej powinni uzupełnić swoją wiedzę w danym zakresie problemowym. Co znamienne, obydwie te sprawy miały tragiczny przebieg (samobójcza śmierć ucznia oraz trwająca w czasie przemoc seksualna uczennicy).

Kuratoria oświaty, jako instytucje odpowiedzialne za wsparcie szkół i placówek oświatowych, w różnym stopniu podejmują działania lub informują o inicjatywach związanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji. Część instytucji w ogóle nie podaje przykładów takich przedsięwzięć (nie udziela odpowiedzi na przedmiotowe pytanie, podaje jako przykład ustawowe zapisy o zakresie działalności nadzoru pedagogicznego, podaje przykłady innych działań, które nie są związane z edukacją antydyskryminacyjną). Istotną część instytucji umieszcza na swoich stronach lub w inny sposób upowszechnia informacje o projektach przeciwdziałających dyskryminacji, realizowanych przez inne podmioty. Trzy czwarte kuratoriów oświaty samodzielnie bądź we współpracy z innymi instytucjami realizuje działania edukacyjne związane z problematyką dyskryminacji – są to głównie pojedyncze konferencje i seminaria realizowane ze środków kuratora. Instytucje oświatowe nie podejmują problematyki orientacji seksualnej, tożsamość płciowej, wieku, statusu społeczno-ekonomicznego, wyglądu czy miejsca zamieszkania, a odpowiedzi kuratorów na zapytania w sprawie przemocy seksualnej każą sądzić, że nie uwzględniają one także problematyki dyskryminacji ze względu na płeć.